

Huisvesting gesloten jeugdzorg

Rapport nummer 614

College bouw zorginstellingen

Huisvesting voor gesloten jeugdzorg

Ruimtelijk en financieel referentiekader

Opgesteld door: College bouw zorginstellingen
In opdracht van: programmaministerie Jeugd en Gezin

Rapportnummer 614
ISBN/EAN 978-90-8517-101-0

Het College bouw zorginstellingen (het Bouwcollege) houdt zich bezig met de huisvesting van de intramurale gezondheidszorg: ziekenhuizen, verpleeg- en verzorgingshuizen, instellingen voor geestelijke gezondheidszorg, gehandicaptenzorg en – sinds kort – ook de jeugdzorg. Het college voelt zich medeverantwoordelijk voor een kwalitatief optimale zorginfrastructuur met voldoende capaciteit en een goede prijs-kwaliteitverhouding, en wil een maatschappelijke bijdrage leveren aan het oplossen van knelpunten in de zorg.

Als expertisecentrum voor zorg en bouw verricht het Bouwcollege onderzoek naar de meest actuele ontwikkelingen op het snijvlak van zorg en bouw, in zowel binnen- als buitenland. Bouw is immers de uitkomst van een vaak langdurig en ingewikkeld proces waarbij vraagprognoses, regionale omstandigheden, strategievorming, bouwmogelijkheden en financiën belangrijke ingrediënten zijn. Met deze publicaties wil het Bouwcollege de partijen in het werkveld voorzien van inzichten op de genoemde ingrediënten voor bouw en hoopt het bij te dragen aan de besluitvormende discussies.

In dit rapport zijn, naar aanleiding van een verzoek van het programmaministerie Jeugd en Gezin, de ruimtebehoefte en investeringskosten berekend voor voorzieningen voor gesloten jeugdzorg. De beschreven bouwkundig-functionele uitgangspunten zijn geen (kwaliteits)eisen waaraan de voorzieningen zonder meer moeten voldoen. Ze zijn primair geformuleerd om het kader voor de investeringskosten voor bouw te kunnen bepalen. Dat neemt niet weg dat ze voor instellingen een belangrijke inspiratiebron kunnen zijn bij de ontwikkeling van bouwprojecten. Daarom zijn ook enkele praktijkvoorbeelden opgenomen. Voor vragen kan contact worden opgenomen met de heer ir. S.P.M. van Heumen.

Colofon

Huisvesting voor gesloten jeugdzorg; ruimtelijk en financieel referentiekader

© College bouw zorginstellingen, 2008

Rapportnummer 614

Vormgeving en druk: Twin Media bv, Culemborg

ISBN/EAN 978-90-8517-101-0

Prijs € 10,--

College bouw zorginstellingen

Postbus 3056

3502 GB Utrecht

tel. 030 2983100

fax 030 2983299

e-mail communicatie@bouwcollege.nl

website www.bouwcollege.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
2 Achtergronden gesloten jeugdzorg	11
2.1 Kenmerken doelgroep	12
2.2 Hulpvragen jongeren	12
2.3 Zorgaanbod gesloten jeugdzorg	14
2.4 Tenslotte	18
3 Bouwkundig-functionele uitgangspunten	21
3.1 Inleiding	21
3.2 Algemene aspecten	22
3.3 Ruimtelijke functionaliteit	27
4 Financiële uitgangspunten (financieel referentiekader)	41
4.1 Inleiding	41
4.2 Grondkosten	41
4.3 Bouwkosten	42
4.4 Overige investeringskosten	46
4.5 Toeslagen	46
4.6 Renovatie	48
4.7 Huur	49
4.8 Rekenvoorbeelden	50
4.9 Kapitaallasten en levenscycluskosten	51
Bijlage 1: Samenstelling klankbordgroep	53
Bijlage 2: Overzicht aanbod gesloten jeugdzorg	54
Bijlage 3: Verantwoording onderzoeksmethode	55
Bijlage 4: Geraadpleegde bronnen	60
Bijlage 5: Verantwoording praktijkvoorbeelden en beeldmateriaal	62
Bijlage 6: Aanbiedingsbrief aan de Minister voor Jeugd en Gezin	63

Samenvatting

Op 1 januari 2008 is de gewijzigde Wet op de jeugdzorg (Wjz) in werking getreden. Sindsdien is het mogelijk om jongeren, die op last van de rechter gesloten moeten worden behandeld, in een (daartoe aangewezen) instelling voor jeugdzorg te plaatsen. Lange tijd werd deze groep op civielrechtelijke basis in een Justitiële Jeugdinrichting (JJI) geplaatst, samen met strafrechtelijk veroordeelde jongeren. Dit is niet langer nodig.

Om zich een oordeel te kunnen vormen over de ruimtebehoefte en de investeringen voor nieuwbouw en verbouw van bestaande gesloten jeugdzorgvoorzieningen heeft het programmaministerie Jeugd en Gezin het College bouw zorginstellingen (Bouwcollege) verzocht om een nieuw (financieel) referentiekader voor de huisvesting van de gesloten jeugdzorg te ontwikkelen.

Om te komen tot een financieel kader zijn allereerst de zorginhoudelijke achtergronden, bouwkundig-functionele uitgangspunten en veiligheidsaspecten van gesloten jeugdzorgvoorzieningen omschreven. De beschreven aspecten zijn niet te beschouwen als (kwaliteits)eisen of normen waaraan voorzieningen moeten voldoen. De uitgangspunten zijn primair geformuleerd om het kader voor de bouw- en investeringskosten te kunnen bepalen, vanwege hun directe dan wel indirecte invloed hierop. Dit neemt niet weg dat de hier beschreven aspecten voor instellingen een belangrijk referentiekader of inspiratiebron kunnen zijn bij de ontwikkeling van bouwprojecten. Om deze reden is ook een aantal praktijkvoorbeelden opgenomen, overigens ook van buiten de gesloten jeugdzorg.

Vervolgens is de ruimtebehoefte oftewel de benodigde gemiddelde bruto vloeroppervlakte (bvo) voor gesloten jeugdzorgvoorzieningen bepaald, exclusief onderwijsfaciliteiten. De oppervlakte die onder de verantwoordelijkheid van het programmaministerie Jeugd en Gezin valt komt op gemiddeld 97 m² per plaats uit. Afzonderings- en separeervoorzieningen zijn hierbij buiten beschouwing gelaten (PM-post). Indien de behoefte aan deze voorzieningen aanwezig is, wordt de oppervlakte daarvan als additioneel op de genoemde oppervlakte per plaats beschouwd. De totale ruimtebehoefte voor gesloten jeugdzorg is voor drie capaciteiten bepaald waarbij rekening is gehouden met een schaalgrootte-effect.

Tot slot is een richtlijn voor bouw- en investeringskosten van gesloten jeugdzorgvoorzieningen bepaald. Hierbij is aangehaakt bij kostennormen zoals deze voor vergelijkbare doelgroepen binnen de AWBZ worden gehanteerd. Als basis is uitgegaan van de kostennormen en toeslagen die voor gesloten voorzieningen voor orthopsychiatrie worden gehanteerd. Daar waar sprake is

Ruimtebehoefte voor een voorziening voor de gesloten jeugdzorg (excl. onderwijs)						
Verzamelstaat	Nuttige oppervlakte			Bruto oppervlakte		
	Capaciteit Voorziening			Capaciteit Voorziening		
	24	64	96	24	64	96
Oppervlakte Jeugdzorg						
verblijf	867	2.298	3.432	1.387	3.677	5.491
dagbesteding en recreatie	148	262	344	266	472	619
behandeling (excl. separeer en afzondering)	255	599	806	458	1.077	1.451
separeer- en afzonderingskamers	PM	PM	PM	PM	PM	PM
ondersteunende diensten	240	492	592	432	886	1.066
Totaal oppervlakte Jeugdzorg	1.510	3.651	5.174	2.543	6.112	8.627
Oppervlakte per plaats	63	57	54	106	96	90
b/n factor gemiddeld	1,68	1,67	1,67			

van duidelijke verschillen in het afwerkings- en beveiligingsniveau is afhankelijk van de kostenconsequenties deze 'zware' kostennorm opgeplust. Om het benodigde afwerkings-, beveiligings- en bouwkostenniveau voor gesloten jeugdzorg te kunnen bepalen zijn diverse relevante bouwplannen met elkaar vergeleken en is de reeds bestaande huisvesting voor gesloten jeugdzorg geanalyseerd. Tevens is een vergelijking gemaakt met beveiligde, forensische AWBZ-voorzieningen en met normaal beveiligde justitiële jeugdinstellingen, waarbij vanwege het strafrechtelijk kader sprake is van een hoger beveiligings- en bouwkostenniveau dan voor gesloten jeugdzorg wenselijk wordt geacht.

Voor grondkosten kan voor de gesloten jeugdzorg worden uitgegaan van € 291,-- per m² bvo gebouw, prijspeil januari 2008. Op grond wordt, anders dan op gebouwen, niet afgeschreven. Voor de berekening van kapitaallasten wordt alleen de rente over de grondkosten meegenomen.

Het valt buiten de opdracht van het departement om in dit referentiekader een uitspraak te doen over het bepalen van (een normatieve vergoeding voor) de jaarlijkse kapitaallasten van gesloten jeugdzorgvoorzieningen. Hiervoor moet, naast het bepalen van de gemiddelde ruimtebehoefte per plaats en de normatieve investeringskosten per m², onder andere de vraag worden beantwoord welke investeringen nodig zijn over de levensduur van de voorzieningen en wat deze levensduur gemiddeld bedraagt.

Bij een investering in nieuw- of verbouw is het ook van belang stil te staan bij de zogeheten levenscycluskosten van het gebouw, oftewel het totaal aan kosten dat zich tijdens het ontwerp, de uitvoering en het gebruik van een gebouw voor kan doen. Niet alleen de investeringskosten zijn van belang. De exploitatiegevolgen van investeringsbeslissingen zijn minstens zo belangrijk. Naast de kapitaallasten (de rente en afschrijving van investeringen) is sprake van gebouwgebonden exploitatiekosten zoals energie-, verzekerings-, belasting-, schoonmaak-, beheers- en onderhoudskosten.

Samenvattend ziet het kader voor de bouw- en investeringskosten per m² bvo er als volgt uit.

KOSTEN PER M² GEBOUW (inclusief 19% BTW) per 1 januari 2008		
(exclusief grondkosten en inventariskosten)		
Uitgangspunten voor de berekeningen:	Verblijf, recreatie, dagbesteding behandeling	Ondersteunende diensten (indien niet geïntegreerd)
oppervlakte per plaats (bruto) [m ²]	*	*
gemiddelde verdiepingshoogte [m ¹]	3,30	3,30
bouwtijd [mnd]	12	12
bijkomende kosten	2,5%	2,5%
directiekosten	14,0%	14,0%
rentekosten	5,5%	5,5%
programma- & bestekwijzigingen	2,0%	2,0%
loon- & prijsstijgingen	2,5%	2,5%
startkosten	1,5%	1,5%
Kosten per m ² bruto vloeroppervlak:		
0.0. GRONDKOSTEN	p.m.	p.m.
1.0. BOUWKOSTEN	1.680	1.359
2.0. BIJKOMENDE KOSTEN	42	34
3.0. INVENTARIS	n.v.t.	n.v.t.
4.0. DIRECTIEKOSTEN	235	190
5.0. RENTE tijdens de BOUW	54	44
6.1. programma- & bestekwijzigingen	39	32
6.2. loon- & prijsstijgingen	15	12
7.0. STARTKOSTEN	25	20
TOTALE INVESTERINGSKOSTEN	2.090	1.691
N.B. Gelet op de grote verschillen in grondkosten is de post 0.0 in bovenstaande tabel p.m. gesteld.		

TOESLAGEN PER M² GEBOUW (inclusief 19% BTW) per 1 januari 2008		
Extra voorzieningen	bouwkosten	investeringskosten
- inrichting nieuw instellingsterrein (excl. gebouwgebonden terreinvoorzieningen)	123	153
- separeervoorziening	2.571	3.199
- centrale keuken	2.911	3.622

1 Inleiding

Een bepaalde groep jongeren heeft dusdanig ernstige gedragsproblemen dat zij niet (meer) in de reguliere jeugdzorg terecht kunnen. Lange tijd werd deze groep op civielrechtelijke basis in een Justitiële Jeugdinrichting (JJI) geplaatst, samen met strafrechtelijk veroordeelde jongeren¹. Deze situatie leidde alom tot veel onvrede. Daarom heeft de overheid besloten om voor de opvang van deze jongeren nieuw zorgaanbod te creëren in de vorm van gesloten jeugdzorg. Gesloten jeugdzorg omvat zowel de gedwongen opnemings, het gesloten verblijf, als de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen tijdens het verblijf.

Om gesloten jeugdzorg mogelijk te maken is de Wet op de jeugdzorg (Wjz) aangepast en per 1 januari 2008 in werking getreden. Door overheveling van een aantal JJI's van het ministerie van Justitie naar de verantwoordelijkheid van het programmaministerie Jeugd en Gezin en door de ontwikkeling van nieuwe initiatieven, moet met ingang van 2010 voldoende capaciteit (circa 1.400 plaatsen) beschikbaar zijn voor de gesloten jeugdzorg. De jeugdzorg beschikt dan over een volledig aanbod aan zorg, van ambulante hulpverlening tot en met gesloten jeugdzorg.

Om zich een oordeel te kunnen vormen over de ruimtebehoefte en de investeringen voor nieuwbouw en verbouw van bestaande voorzieningen heeft het programmaministerie Jeugd en Gezin het College bouw zorginstellingen (Bouwcollege) verzocht om een nieuw (financieel) referentiekader voor de huisvesting van de gesloten jeugdzorg te ontwikkelen². Een en ander is begeleid door een klankbordgroep, met diverse vertegenwoordigers uit de gesloten jeugdzorg (zie bijlage 1).

Benadrukt wordt dat de hier beschreven (bouwkundig-functionele) uitgangspunten, veiligheidsaspecten en de ruimtebehoefte niet tot doel hebben om de kwaliteit van de gebouwen voor gesloten jeugdzorg te toetsen. Deze uitgangspunten zijn geformuleerd om het kader voor de investeringskosten voor bouw te kunnen bepalen. Dit neemt niet weg dat de voor het financiële kader gehanteerde uitgangspunten voor instellingen als belangrijk referentiekader kunnen dienen bij de ontwikkeling van bouwprojecten. Om deze reden is een aantal praktijkvoorbeelden opgenomen, overigens ook van buiten de gesloten jeugdzorg.

¹ In een JJI worden jongeren geplaatst aan wie de rechter een straf of een strafrechtelijke maatregel heeft opgelegd, vanwege het plegen van een strafbaar feit. Ook verblijven er jongeren in voorlopige hechtenis. Civielrechtelijke plaatsingen betreft jongeren die door de rechter onder toezicht zijn gesteld of die onder voogdij staan. Zij kunnen alleen in bijzondere omstandigheden (op grond van een speciale machtiging gesloten plaatsing wegens ernstige gedragsproblemen) in een JJI worden geplaatst.

² Programmaministerie Jeugd en Gezin, beleidsdirectie Jeugdzorg, brief d.d. 22 oktober 2007 (kenmerk DJB/JZ-2795659) en brief d.d. 21 december 2007 (kenmerk DJB/JZ-2811116).

Bij de ontwikkeling van het referentiekader gesloten jeugdzorg is gebruik gemaakt van gegevens zoals aangeleverd door diverse aanbieders van gesloten jeugdzorg, zowel voormalige JJI's als nieuwe initiatieven. Ook is een aantal locaties bezocht en is er een vergelijking gemaakt met voorzieningen voor doelgroepen in de AWBZ met min of meer vergelijkbare problematiek. Te denken valt aan voorzieningen voor orthopsychiatrie, forensische psychiatrie en Sterk Gedrags-gestoorde Licht Verstandelijk Gehandicapten (SGLVG).

2 Achtergronden gesloten jeugdzorg

Op 1 januari 2008 is de gewijzigde Wet op de jeugdzorg (Wjz) in werking getreden. Sindsdien is het mogelijk om jongeren, die op last van de civiele rechter gesloten moeten worden behandeld, in een (daartoe aangewezen) instelling voor jeugdzorg te plaatsen. Plaatsing van deze jongeren in een Justitiële Jeugdinstelling (JJI) is niet langer nodig.

Tot voor kort waren er maar weinig andere instellingen dan de JJI's bereid én in staat om jongeren met ernstige gedragsproblemen te plaatsen. Juist deze ernstige gedragsproblemen vormen vaak een contra-indicatie voor de reguliere jeugdzorg. En hetzelfde geldt voor de reguliere crisisopvang en de opvang binnen de jeugd-ggz. Feitelijk voldoet ook plaatsing binnen de justitiële jeugdupvang niet omdat het verblijf te lang duurt en er vaak alleen opvang en niet zo zeer interventie en behandeling kan worden geboden. Bovendien wordt het samenplaatsen van civielrechtelijk met strafrechtelijk geplaatste jongeren als zeer onwenselijk beschouwd – door de overheid maar ook door jongeren zelf en hun ouders (Boendermakers, e.a., 2004; Verwey-Jonker Instituut, 2004). Daarom is besloten om een gesloten vorm van jeugdzorg te creëren voor jongeren met ernstige gedragsproblemen en jongeren die een bedreiging voor zichzelf en hun omgeving kunnen vormen.

Om voldoende capaciteit voor de gesloten jeugdzorg te realiseren wordt een tweesporenbeleid gevoerd. In de periode tot 1 januari 2010 worden er gefaseerd acht JJI's overgeheveld van Justitie naar Jeugd en Gezin én worden nieuwe initiatieven ontplooid zodat uiteindelijk een landelijk dekkend netwerk van circa 1.400 plaatsen beschikbaar is voor de gesloten jeugdzorg. De instellingen voor gesloten jeugdzorg hebben gezamenlijk een streefbeeld (JeugdzorgPlus, 2008) geformuleerd en zich gecommitteerd aan de ambitie om een samenhangend aanbod te realiseren van ambulante tot residentiële. Met als ultieme noodgreep de gesloten behandeling: zo kort mogelijk, zo intensief als nodig en altijd als onderdeel van een traject. Uitgangspunt is daarbij niet alleen de jongere, maar zeker ook het gezin (en andere nauw betrokkenen), het onderwijs en het creëren van mogelijkheden voor arbeidstoeleiding en werk.

Binnen de groep JeugdzorgPlus-instellingen zitten zowel omgevormde JJI's als nieuwe initiatieven (zie bijlage 2). Hoewel de vertrekpunten misschien verschillend zijn, is het doel van alle partijen (nieuwe en bestaande) hetzelfde. Een vernieuwende benadering van de gesloten jeugdzorg waarbij kennis en vaardigheden uit meerdere sectoren worden ingezet: de (justitiële) jeugdzorg, de jeugd-ggz, de LVG-sector en het onderwijs, zodanig dat een eenduidige en herkenbare hulpvorm ontstaat.

2.1 Kenmerken doelgroep

De jongeren die in aanmerking komen voor plaatsing in de gesloten jeugdzorg zijn als volgt te omschrijven. Het gaat om jongens en meisjes (12 tot 18 jaar en soms nog jonger) met ernstige gedragsproblemen (antisociaal gedrag, oppositioneel-opstandig gedrag, agressief gedrag)³ en in mindere mate aandachtstekortstoornissen eventueel met hyperactiviteit (ADHD). Veel jongeren zijn één of meerdere keren van huis, uit een tehuis of crisisopvang weggelopen en een deel van hen heeft geen vaste verblijfsplaats. Niet zelden is sprake van risicovol alcoholgebruik en/of drugsgebruik, seksueel grensoverschrijdend gedrag en (een vermoeden) van (gedwongen) prostitutie. Een voorbeeld van dit laatste zijn meisjes die slachtoffer zijn van loverboys.

Bij iets meer dan de helft van de jongeren komen de ernstige gedragsstoornissen samen voor met psychische problemen, voornamelijk depressieve klachten, ernstige vormen van automutilatie, suïcidepogingen en suïcidale gedachten. Bij circa 20% is sprake van een licht verstandelijke handicap en bijna alle jongeren hebben een (lange) geschiedenis van ambulante of residentiële hulpverlening achter de rug (Boendermaker, 2004).

Vaak gaat het om jongeren uit problematische gezinnen waar dreigementen, ruzie en escalaties aan de orde van de dag zijn en feitelijk sprake is van een onhoudbare situatie.

Het is overigens niet per definitie zo dat deze (civielrechtelijk geplaatste) jongeren geen delicten hebben gepleegd. Veel van deze jongeren hebben vermoedelijk wel strafbare feiten begaan, maar zijn door toeval of geluk (nog) niet opgepakt.

Problematische en kwetsbare jongeren

Uit onderzoek blijkt dat een deel van de jongeren vooral slachtoffer is (van mishandeling, gedwongen prostitutie). Een veel groter deel dreigt in een situatie terecht te komen waarin bescherming nodig is en bij een nog grotere groep is gesloten plaatsing nodig vanwege geweld van de jongere tegen zichzelf, de omgeving of beide.

De complexiteit van de problematiek geeft aan dat het hier niet alleen gaat om een moeilijk te hanteren groep jongeren, maar voor een deel ook om een erg kwetsbare groep. De hulpverleningsgeschiedenis laat verder zien dat deze jongeren te moeilijk hanteerbaar zijn voor het reguliere aanbod.

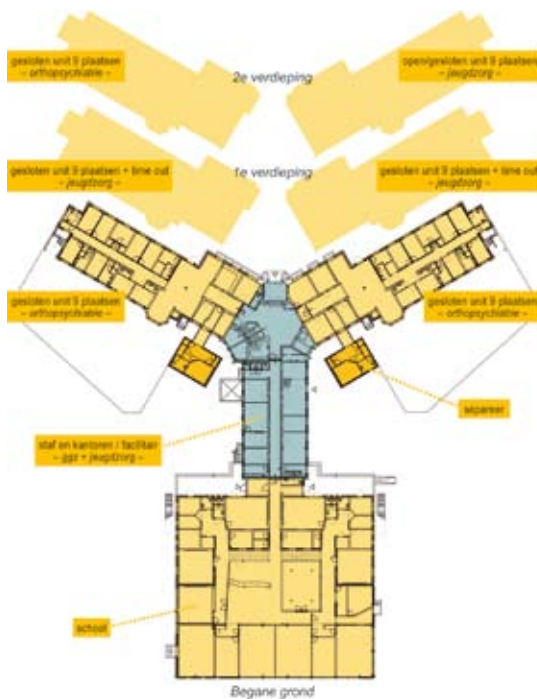
2.2 Hulpvragen jongeren

Er zijn zes hulpvraagcategorieën te identificeren (Boendermaker e.a., 2004) van groepen jongeren met min of meer dezelfde hulpvraag. Zoals bijvoorbeeld 'het beschikken over een woonplek, het intact houden van relaties met het eigen netwerk (gezin en familie) en een dagbesteding' of 'behoefte aan bescherming tegen mishandeling, dreiging en/of dwang vanuit de omgeving, zo nodig door middel van een veilige omgeving'. Opvallend is dat de zes groepen jongeren die op

³ **Antisociaal gedrag:** pesten, liegen, bedriegen, vechten, mensen of dieren mishandelen, stelen, brandstichten, vandalisme, 's nachts wegblijven en spijbelen. **Oppositieel-opstandig gedrag:** vaak driftig, vaak ruzie met volwassenen, weigeren zich te voegen naar regels of vragen van volwassenen, opzettelijk ergeren van anderen, anderen krijgen de schuld van eigen wangedrag, prikkelbaar, vaak boos en gepikeerd, vaak hatelijk en wraakzuchtig. **Agressief gedrag:** verbaal en fysiek geweld richting personen en objecten en gebruiksvorwerpen. Dit kan gaan om: schelden, dreigen, slaan, schoppen en (zelf)destructief gedrag.

deze manier ontstaan niet verschillen van elkaar in leeftijd, sekse of etnische achtergrond. Er is dus niet één bepaalde hulpvraagcategorie met jongeren van een bepaalde leeftijd, jongeren met een bepaalde etnische achtergrond of van een bepaald geslacht. Evenmin verschillen de groepen in het aantal jongeren met antisociaal en agressief gedrag, kenmerken van aandachtstekortstoornissen, weglopen, risicovol middelengebruik en het plegen van delicten. Op enkele punten zijn er wel verschillen. Jongeren met oppositioneel-opstandig gedrag, psychische problematiek en jongeren waarvan de ouders ernstige gedragstoornissen hebben, hebben bijvoorbeeld wel specifieke hulpvragen. Juist bij deze jongeren is er behoefte aan een nieuw type residentieel verblijf (al dan niet gesloten), diagnostiek en intensieve behandeling.

In totaal wordt voor 28% van de jongeren voor korte of langere tijd een besloten/gesloten omgeving nodig geacht die bescherming biedt tegen weglopen, bij 21% vanwege een time-out of onderzoek/diagnostiek en bij 7% voor langduriger verblijf en intensieve behandeling van de problematiek. Voor de overige jongeren (72%) zijn andere (nieuwe) vormen van intensieve jeugdzorg nodig, deels ambulante en deels residentieel⁴.

Afb. 1 **Orthopsychiatrie en gesloten jeugdzorg geïntegreerd in één interim-voorziening.**
Naast behandelinhoudelijke voordelen (uitwisseling van expertise) biedt dit ook bedrijfsmatige voordelen.

⁴ Het accent van dit referentiekader ligt op huisvesting van de besloten/gesloten residentiele jeugdzorg, het overige aanbod blijft hier dus buiten beschouwing.

Vergelijking met andere doelgroepen

De hierboven beschreven (gedrags)problematiek en hulpvragen vertonen grote overeenkomsten met de problematiek van jongeren die binnen de jeugd-ggz en de verstandelijk gehandicaptensector worden opgevangen. Te denken valt aan voorzieningen voor orthopsychiatrie, LVG-achtervang en Sterk Gedragsgestoorde Licht Verstandelijk Gehandicapten (SGLVG). Zodra sprake is van een strafbaar feit komen de forensische circuits (Jeugd FPK, jeugd TBS, FVG/SGLVG-plus) in beeld, die op hun beurt enigszins vergelijkbaar zijn met een jeugdjustitiële (behandel)inrichting. De verschillen tussen jongeren zitten vooral in de (hoofd)oorzaak van de problematiek en de concrete aanleiding voor opname. Zodra bijvoorbeeld binnen het geheel aan gedragsproblemen de psychiatrische problematiek of stoornis op de voorgrond staat, ligt opvang in de orthopsychiatrie meer voor de hand dan plaatsing in de gesloten jeugdzorg.

Verder is al geconstateerd dat een deel van de jongeren dat in aanmerking komt voor plaatsing in de gesloten jeugdzorg een licht verstandelijke beperking heeft, dan wel kampt met psychiatrische problematiek. Vanwege deze raakvlakproblematiek en de overeenkomsten in hulpvragen wordt bij de invulling van de gesloten jeugdzorg nadrukkelijk gestreefd naar een intersectorale benadering. Inmiddels is er ook een aantal voorzieningen beschikbaar waarbij sprake is van inbreng van capaciteit uit verschillende sectoren.

2.3 Zorgaanbod gesloten jeugdzorg

Wie, wat en hoe?

Plaatsing in de gesloten jeugdzorg is aan de orde als er bij een jongere sprake is van ernstige opgroei- of opvoedingsproblemen, of als het noodzakelijk is om de jongere tegen zichzelf of de buitenwereld in bescherming te nemen. Gesloten jeugdzorg omvat zowel de gedwongen opnemings, het gesloten verblijf (en behandeling) als de toepassing van (vrijheidsbeperkende) maatregelen tijdens het verblijf. Gesloten jeugdzorginstellingen kunnen verschillende beschermingsniveaus hebben. In de praktijk worden hiervoor termen als besloten en gesloten gehanteerd. De wet spreekt van gesloten jeugdzorg als bij de accommodatie de deur op slot kan en er sprake is van beperkende maatregelen (Jeugd en Gezin, 2008).

Onder de (vrijheidsbeperkende) maatregelen vallen o.a. zaken als:

- het verbod zich op te houden op een bepaalde plaats en/of tijdstip (beperking van bewegingsmogelijkheden in de voorziening en eventueel naar buiten, de toegang tot ruimten e.d.);
- tijdelijk afzonderen of overplaatsen;
- vastpakken en vasthouden;
- verplichte deelname aan hulpverleningsprogramma, gedwongen medicatie;
- beperkingen in gebruik van communicatiemiddelen (telefoon, internet etc.);
- beperkingen bezoek en toezicht tijdens bezoek;
- controle van lichaam, kleding, urine, kamer, post, e.d. op bijvoorbeeld verboden middelen.

Binnen de gesloten jeugdzorg zullen er verschillen zijn in behandeling en mate van beveiliging. Dit neemt echter niet weg dat de gesloten jeugdzorg als zodanig herkenbaar moet zijn, aldus de Inspectie jeugdzorg⁵. Voor de zorginfrastructuur betekent dit concreet dat er een duidelijk onderscheid moet zijn met de reguliere jeugdzorg en de justitiële jeugdzorg en dat er dus ook geen sprake is van samenplaatsing of vermenging van jongeren (Inspectie jeugdzorg, Jeugd en Gezin, 2008).

Categorieën jeugdigen gesloten jeugdzorg

- 1 jongeren die slachtoffer zijn van gedwongen prostitutie (inclusief slachtoffers loverboys);
- 2 jongeren die slachtoffer zijn van een seksueel misdrijf;
- 3 jongeren die slachtoffer zijn van geestelijke of lichamelijke mishandeling;
- 4 jongeren die bescherming nodig hebben ter voorkoming van verdere escalatie tegen zichzelf;
- 5 jongeren die dreigen in de situaties 1 t/m 4 te raken;
- 6 jongeren bij wie sprake is van politiebemoeienis ter voorkoming van verdere escalatie van geweld van de jongere tegen zijn/haar directe omgeving en waarbij is afgezien van aangifte en strafrechtelijke vervolging wegens bloedverwantschap of angst voor represailles;
- 7 jongeren bij wie bescherming nodig is ter voorkoming van verdere escalatie tegen de directe omgeving.

Jongeren die in aanmerking komen voor plaatsing in de gesloten jeugdzorg worden ingedeeld in zeven categorieën (zie kader). Bij de plaatsing ligt de prioriteit bij jongeren uit de eerste drie categorieën. Dit zijn de meest kwetsbare jongeren die in principe niet meer in een JJI geplaatst moeten worden. Als er geen plaats is kan er voor de overige categorieën zo nodig uitgeweken worden naar een JJI⁶ (Jeugd en Gezin, 2008).

Op grond van een indicatie van bureau jeugdzorg geeft een kinderrechter een machtiging voor gesloten jeugdzorg af. Tot 2010 wijst de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) centraal de beschikbare gesloten plaats aan voor de jongere. In principe wordt in de regio van herkomst geplaatst en wordt zo veel mogelijk rekening gehouden met de voorkeur en het advies van bureau jeugdzorg.

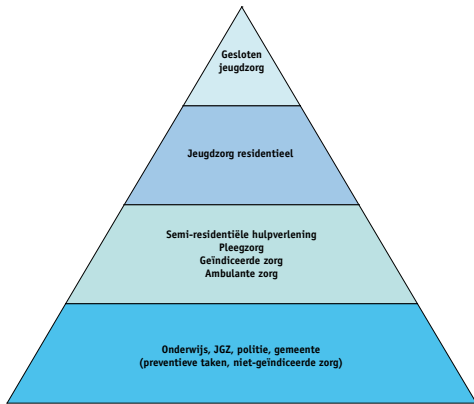
2.3.1 *Uitgangspunten zorgaanbod*

Het overgrote deel van het zorgaanbod in de jeugdzorg is regionaal georganiseerd en vrijwillig van aard. Vanuit een brede basis wordt laagdrempelige basale ondersteuning thuis, op school en/of in de buurt geboden. Daarna volgt eventueel ambulante specialistische hulp en vervolgens open intramurale residentiële zorg. In deze piramidevormige opbouw van het aanbod heeft de jeugdzorg nu ook het topje van de piramide tot zijn beschikking: Als laatste stap is er nu ook gesloten residentiële behandeling voor de zwaarste categorie jongeren waarbij steviger moet worden ingegrepen (zie figuur 1). Dwang en drang zijn dan de uiterste stappen om tot een

⁵ De Inspectie jeugdzorg ontwikkelt samen met het veld een toetsingskader voor de gesloten jeugdzorg. Ook de toepassing en invulling van beperkende maatregelen worden nader geconcretiseerd. Naar verwachting is dit toetsingskader voor 1 september 2008 beschikbaar.

⁶ Tijdens een overgangsperiode van twee jaar (tot 2010) wordt de capaciteit voor gesloten jeugdzorg gefaseerd opgebouwd. In deze periode kunnen jongeren met een machtiging gesloten jeugdzorg zowel in de gesloten jeugdzorg als in een JJI worden geplaatst.

oplossing te komen. Idealiter is de gesloten variant een tijdelijke voorziening binnen de reguliere regionale jeugdzorg (JeugdzorgPlus, 2008).

Figuur 1: Piramide van het zorgaanbod jeugdzorg

Normerend en structurerend opvoedings- en behandelklimaat

De jongeren verblijven in principe zo kort als nodig in de gesloten jeugdzorg (een aantal weken tot een jaar). Gestreefd wordt naar een opvoed- en behandelklimaat dat is afgestemd op de individuele behoeften van de jongere en de aard van de problematiek. Dit vraagt om een gedifferentieerd en geïntegreerd opvoed- en behandelprogramma, dat multidisciplinair is vormgegeven en consistent binnen het dagprogramma wordt uitgevoerd.

Het aanbod omvat 24-uurs (persoonlijk dan wel technisch) toezicht, diagnostiek/onderzoek, intensieve behandeling, onderwijs en verschillende vormen van dagbesteding. Er geldt veelal een strak dagschema met vaste onderdelen, veel structuur, regels en toezicht.

Jongeren volgen het grootste deel van de dag onderwijs. De onderwijsvoorzieningen zijn vaak geïntegreerd in de accommodatie, oftewel ondergebracht in het verblijfsareaal van de groep (bijvoorbeeld een multifunctionele ruimte), dan wel in een ander deel van het gebouw.

Afhankelijk van de individuele mogelijkheden en de fase van de behandeling gaan jongeren in een ander gebouw elders op het terrein naar school en soms zelfs daarbuiten.

De tijd na school brengen jongeren vooral door in het woonareaal van de groep. Vrijtijdsbesteding vindt deels binnen de leefgroep plaats of op de eigen kamer, voor een deel ook daarbuiten (bijvoorbeeld sport). De leefgroep en school vormen de therapeutische omgeving. Daar leren jongeren hun dagelijks leven en gedrag te structureren, worden (sociale) vaardigheden in de praktijk gebracht door interactie in de groep, (individuele) gesprekken en sturing van personeel. Hooguit voor structurele vormen of specifieke vormen van therapie (individueel dan wel groepsgevoerd) wordt uitgeweken naar ruimten buiten de groep.

De behandeling van jongeren verloopt vaak in fasen. Afhankelijk van de voortgang van de behandeling kunnen jongeren steeds meer (bewegings)vrijheid en autonomie verkrijgen of

letterlijk 'verdienen'. Dit heeft als gevolg dat de ene jongere meer mogelijkheden heeft dan de andere om bijvoorbeeld zonder toezicht activiteiten te ondernemen. Hij/zij kan daarmee ook een soort rolmodel zijn voor de rest van de groep.

Gesloten en veilige leefomgeving

De jongeren verblijven doorgaans in groepen van 6-8 personen. Als er al gestreefd wordt naar differentiatie dan betreft het vooral het scheiden van jongens en meisjes en het bij elkaar plaatsen van kwetsbare jongeren, zoals bijvoorbeeld jongeren met een verstandelijke handicap of erg jonge kinderen. Soms wordt er voor gekozen om jongeren in de laatste fase van de behandeling in een open setting te plaatsen, met minder persoonlijk dan wel technisch toezicht.

De kenmerken van de doelgroep brengen met zich mee dat het evident is dat er incidenten zullen ontstaan bij een gesloten behandeling (Inspectie jeugdzorg, 2008). Het gedwongen karakter van de opname, het gesloten karakter en de vrijheidsbeperkende maatregelen die noodzakelijk zijn voor het reguleren van het problematische gedrag van jongeren en die uit oogpunt van veiligheid nodig zijn, vergen een duidelijke visie op het veiligheidsniveau dat wordt nagestreefd. Een bewuste wijziging ten opzichte van het justitiële regime is dat de mate van beveiliging in de gesloten jeugdzorg lager is. Het strafrechtelijke regime wordt voor de doelgroep waar het hier om gaat immers niet wenselijk geacht (Jeugd en Gezin, 2008). Dat neemt niet weg dat zorgaanbieders worden geconfronteerd met de (vaak lastige) afweging tussen enerzijds het realiseren van een 'genormaliseerd' (zo gewoon mogelijk, geen bunker) leefklimaat voor jongeren en anderzijds het voorzieningenniveau dat nodig is om de veiligheid binnen de groep te optimaliseren. Een en ander staat soms haaks op elkaar (Cbz, 2003). In dit kader pleiten de gezamenlijke inspecties voor jeugdzaken sterk voor een leefomgeving waarin medewerkers vooral zorggeoriënteerd zijn in plaats van veiligheidsgeoriënteerd (ITJ, 2007). Dit heeft een positieve invloed op het sociale klimaat binnen de voorziening en sluit aan bij het primaire doel van het verblijf, nl. het behandelen en opvoeden van jongeren met ernstige gedragsproblematiek. De gebouwde omgeving (de directe leefomgeving van jongeren) kan dit uitgangspunt in belangrijke mate ondersteunen. Uit onderzoek is bovendien bekend dat de gebouwde omgeving een belangrijke

β

Afb. 2 en 3 Een veilige, maar toch 'genormaliseerde' leefomgeving.

Een huiskamer en open keuken binnen een gesloten afdeling van een voormalige beperkt beveiligde justitiële jeugdinrichting.

bijdrage kan leveren aan het welzijn van de gebruikers, ook als het gaat om het voorkomen van agressie en incidenten. Er zijn inmiddels diverse bouwkundig-functionele oplossingen beschikbaar om de veiligheid binnen een gesloten setting te optimaliseren zonder dat het behandelklimaat onnodig wordt aangetast. Het is dan bijvoorbeeld ook mogelijk om variatie aan te brengen in het veiligheidsniveau en de beperkende maatregelen, waardoor er gemakkelijk geschakeld kan worden van een open naar een besloten en een gesloten karakter; ook op individueel niveau.

Trajectmatige aanpak en intersectorale samenwerking

De gesloten behandeling moet zo kort als mogelijk en zo intensief als nodig zijn en altijd onderdeel uitmaken van een traject waarin jongeren langdurig begeleid worden. Dat betekent ook dat niet alleen de jongere zelf, maar ook het gezin wordt betrokken en dat nadrukkelijk wordt gekeken naar het vervoltraject, scholing en de toeleiding naar werk.

De complexiteit van de problematiek en de raakvlakken met andere sectoren vergen een intersectorale benadering, waarbij kennis uit de sectoren jeugdzorg, justitiële jeugdinrichtingen, jeugd-GGZ, LVG-sector en onderwijs wordt samengebracht. Binnen het verzorgingsgebied worden afspraken gemaakt met aanbieders van jeugdzorg en aanpalende sectoren.

Spreiding versus specialisatie

Gestreefd wordt naar opvang van de jongeren in het eigen verzorgingsgebied. Er bestaat een gezamenlijke zorgplicht. Het is overigens goed denkbaar dat er tussen de aanbieders van gesloten jeugdzorg specialisaties ontstaan, omdat niet iedere instelling de gewenste zorg kan bieden of alle expertise in huis heeft. Specialisatie vergt echter een bepaalde schaalgrootte om zowel zorginhoudelijk als bedrijfsmatig verantwoord te kunnen werken. Wat hierbij meespeelt is of sprake is van een stand-alone locatie, dan wel een locatie of terrein met meerdere (zorg)gebouwen met mogelijkheden voor medegebruik van voorzieningen/ruimten, personeel, achtervang, e.d. In het laatste geval kan vaak volstaan worden met een minimumomvang van 24 plaatsen. Bij een stand-alone voorziening daarentegen geldt veelal een minimumomvang van circa 64 plaatsen.

2.4 Tenslotte

De jeugdzorg staat voor een grote uitdaging om inhoudelijk maar ook organisatorisch invulling te geven aan het nieuwe aanbod van gesloten jeugdzorg. De ambities zijn hoog en de maatschappelijke verwachtingen eveneens. Veel staat te gebeuren als het gaat om intersectorale samenwerking, kennisontwikkeling, het ontwikkelen van effectieve behandelmethodieken en de uitwisseling van kennis en expertise en niet in de laatste plaats het daadwerkelijk opvangen en behandelen van een complexe groep jongeren.

Wat een en ander betekent voor de bouwkundige infrastructuur wordt beschreven in hoofdstuk 3. De kenmerkende elementen van een gesloten setting, waaronder de afscherming van de buitenwereld, de beperkende maatregelen, het voortdurende toezicht op het doen en laten van jongeren en de normerende benadering hebben gevolgen voor de bouwkundige infrastructuur (lay-out gebouw, ruimtebeslag, type ruimten e.d.) en de veiligheidsvoorzieningen die nodig zijn. Belangrijke afweging daarbij is in hoeverre dit ten koste moet gaan van het streven naar een prettige en genormaliseerde (behandel-)omgeving voor jongeren.

3 Bouwkundig-Functionele Uitgangspunten

3.1 Inleiding

Om een richtlijn voor de bouw- en investeringskosten van voorzieningen voor gesloten jeugdzorg te kunnen bepalen zijn – naast zorginhoudelijke uitgangspunten (zie het vorige hoofdstuk) – ook bouwkundig-functionele uitgangspunten geformuleerd. Het gaat dan onder andere om de ruimtebehoefte (het type ruimten en voorzieningen, het aantal m², lay-out en opzet van functies, e.d.) en het veiligheidsniveau binnen de gesloten jeugdzorg. In dit hoofdstuk worden de bouwkundig-functionele aspecten beschreven. Er is een analyse gemaakt van reeds bestaande huisvesting voor gesloten jeugdzorg en een vergelijking met diverse bouwplannen van voorzieningen bestemd voor AWBZ-doelgroepen met vergelijkbare (gedrags)problematiek. Hieruit is gebleken dat de ruimtebehoefte en het veiligheidsniveau die nu gelden voor de orthopsychiatrie ook als basis voor de gesloten jeugdzorg kunnen worden gehanteerd. Temeer omdat het beoogde veiligheidsniveau voor gesloten jeugdzorg bewust lager is dan binnen het justitiële regime gebruikelijk is (Jeugd en Gezin, 2008).

Benadrukt wordt dat de hier beschreven (bouwkundig-functionele) uitgangspunten, veiligheidsaspecten en de ruimtebehoefte niet tot doel hebben om de kwaliteit van de gebouwen voor gesloten jeugdzorg te toetsen. De uitgangspunten zijn dus niet te beschouwen als (kwaliteits)eisen of normen waaraan voorzieningen moeten voldoen. De uitgangspunten zijn primair geformuleerd om het kader voor de bouw- en investeringskosten te kunnen bepalen. Dit neemt niet weg dat de hier beschreven aspecten voor instellingen een belangrijk referentiekader of inspiratiebron kunnen zijn bij de ontwikkeling van bouwprojecten.

Een voorziening voor gesloten jeugdzorg is een voorziening waarin op één locatie samenhangend huisvesting wordt geboden aan de functies:

- verblijf;
- recreatie en dagbesteding;
- behandeling;
- ondersteunende diensten;
- onderwijs.

De huisvesting van zogenaamde buitenlocaties zoals deze in het kader van de laatste fase van de behandeling of resocialisatie wel eens voorkomen (verblijf in een open setting 'in de wijk' waarbij voor onderwijs en dagbesteding van reguliere of specialistische voorzieningen gebruik wordt gemaakt), blijft buiten beschouwing. De opzet van dit type huisvesting komt in grote lijnen overeen met de huisvesting in de reguliere jeugdzorg.

De hier beschreven bouwkundig-functionele uitgangspunten hebben een algemeen dan wel een meer specifiek karakter. Eerst volgt een korte beschouwing over enkele belangrijke algemene aspecten, daarna wordt ingegaan op een aantal huisvestingsaspecten per functie. Aan het eind van de beschouwing over een functie wordt voor drie capaciteiten de ruimtebehoefte voor die functie in tabelvorm aangegeven. Tenslotte is aan het eind van dit hoofdstuk een verzameltabel voor alle functies opgenomen waarvan voor de verschillende capaciteiten de oppervlakte per plaats is afgeleid.

De in de tabellen genoemde ruimten zijn opgevoerd ter onderbouwing van de ruimtebehoefte. Voor het opstellen van een programma van eisen voor een bouwplan kan de gegeven opsomming van ruimten als leidraad worden gehanteerd. De opsomming heeft een indicatief maar geen verplichtend karakter.

Bij het opstellen van een programma van eisen is ook substitutie van oppervlakte van de ene functie naar een andere functie mogelijk. Ook kunnen ruimten voor verschillende functie-groepen worden gecombineerd. Van dit laatste zijn een gymzaal en fitnessruimte een goed voorbeeld. Oppervlakte voor de functie recreatie en dagbesteding kan hier worden gecombineerd met oppervlakte voor de functie onderwijs.

In dit hoofdstuk wordt niet nader ingegaan op eisen en regelgeving van derden die van toepassing zijn. Te denken valt hierbij aan het Bouwbesluit en de Arbo-wet. Vanzelfsprekend moeten gebouwen voor de gesloten jeugdzorg aan de eisen uit deze regelgeving voldoen.

De kwaliteit van een voorziening wordt niet alleen door functionele en technische aspecten bepaald. Ook organisatorische en belevingsaspecten dragen bij aan de kwaliteit van behandeling en verblijf. Voor beleving gaat het naast de hierna beschreven aspecten ook om herkenbaarheid en schaal, gebruiksgemak en comfort, routing, oriëntatiemogelijkheden, daglicht, kunstlicht, geluid, materiaal en kleurgebruik en klimaatbeheersing. Op de website van het Bouwcollege (www.bouwcollege.nl) zijn onder de rubriek kennisplein een aantal good practice-voorbeelden van AWBZ-voorzieningen opgenomen. De good practice is thematisch geordend en bestaat uit voorbeelden van geslaagde projecten en verwijzingen naar literatuur.

3.2 Algemene aspecten

De hier beschreven aspecten zijn zoals in 3.1. aangegeven niet te beschouwen als (kwaliteits)eisen of normen waaraan voorzieningen moeten voldoen. De uitgangspunten zijn primair geformuleerd om het kader voor de bouw- en investeringskosten te kunnen bepalen, vanwege hun directe dan wel indirecte invloed hierop. Dit neemt niet weg dat de hier beschreven aspecten voor instellingen een belangrijk referentiekader of inspiratiebron kunnen zijn bij de ontwikkeling van bouwprojecten.

3.2.1 Omvang en situering

Voorzieningen voor gesloten jeugdzorg kunnen op twee manieren worden gesitueerd te weten:

- op een afzonderlijke zelfstandig functionerende locatie ('stand-alone');
- op het terrein van een justitiële inrichting of een instelling voor jeugdzorg (aangehaakt).

Voor een efficiënte bedrijfsvoering zullen de 'stand-alone' voorzieningen doorgaans een grotere capaciteit hebben dan voorzieningen die worden 'aangehaakt' bij een inrichting of instelling. In het laatste geval is medegebruik van daar aanwezige bestaande faciliteiten mogelijk waardoor van een gedeeld draagvlak sprake is.

Bij de keuze voor een stand-alone dan wel aangehaakte voorziening kunnen de volgende aspecten een rol spelen:

- behandelvisie;
- eigen identiteit;
- landelijke functie of speciale doelgroep;
- samenwerking met andere instellingen (keten);
- grootte van verzorgingsgebied (concentratie, spreiding);
- beschikbaarheid van bouwlocaties;
- flexibiliteit (herbestemming, afstoten).

Voor een volwaardig zorgaanbod, een efficiënte en exploitabele bedrijfsvoering is bij een 'stand-alone' voorziening een minimale capaciteit noodzakelijk. Zoals onder het vorige hoofdstuk is aangegeven wordt hiervoor een ondergrens van 64 plaatsen aangehouden. Deze kunnen uit een mix van gesloten, besloten en open plaatsen bestaan.

Voor een 'aangehaakte' voorziening is niet echt een ondergrens voor de capaciteit aan te geven. Het op een exploitabele wijze kunnen invullen van de verblijfsfunctie zal hier de ondergrens bepalen. Op basis van de praktijk ligt voor een voorziening met 24-uurs toezicht de minimale capaciteit op ongeveer 24 plaatsen.

Indien voor situering op het terrein van een inrichting of instelling wordt gekozen zal door meerdere doelgroepen van voorzieningen gebruik worden gemaakt. In dat geval kan ongewenste vermenging van groepen optreden. Aandacht voor scheiding van de verkeersstromen van de verschillende doelgroepen is dan nodig. Met name voor de verblijfsvoorzieningen voor gesloten jeugdzorg is een fysieke scheiding met andere doelgroepen wenselijk. Een fysieke scheiding maakt ook een eigen identiteit mogelijk, zodat een herkenbare hulpvorm ontstaat (zie ook 2.3).

Afb. 4 en 5 Een groepswoning, aangehaakt bij andere voorzieningen versus een stand-alone voorziening. Een kleinschalige, genormaliseerde uitstraling versus een grootschalige, institutionele uitstraling.

3.2.2 *Locatie*

Met het oog op resocialisatie van de jongeren (laatste fase voor uitstroom) en het in stand houden van een bestaand dan wel het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk van de jongere, is het wenselijk dat de voorziening op een locatie is gesitueerd die goed met het openbaar vervoer bereikbaar is. Daarbij zijn de vervoersfrequentie en de afstand tot een station of halte bepalend.

Over het algemeen zijn de huidige locaties voor de gesloten jeugdzorg rustig en afzijdig en buiten de bebouwde kom gelegen. In het kader van resocialisatie wordt hierop, voor open plaatsen, soms een uitzondering gemaakt.

Bij de locatiekeuze is het aan te bevelen de mogelijkheid voor de aanleg van een passend buitenverblijfsgebied te betrekken. Gelet op de leeftijd van de doelgroep en vanuit behandelooqpunt kan realisatie van onder meer buitensportfaciliteiten wenselijk zijn. Door hun omvang leggen met name sportfaciliteiten een groot ruimtebeslag op de beschikbare grond.

3.2.3 *Toegankelijkheid*

Voor algemene openbare gebouwen of met publieke middelen gefinancierde gebouwen geldt een eis voor rolstoeltoegankelijkheid. In de gesloten jeugdzorg wordt doorgaans een mobiele doelgroep opgenomen. Hoewel het niet vaak zal voorkomen dat een jongere van een rolstoel gebruik maakt, is het wel raadzaam voor de toegankelijkheid van het gebouw en binnen het gebouw met rolstoelgebruik rekening te houden. Eisen voor toegankelijkheid van openbare gebouwen zijn in het Bouwbesluit opgenomen. Indien in het kader van flexibiliteit rekening wordt gehouden met de mogelijkheid voor afstoting van het gebouw naar een instelling in de gezondheidszorg, is het raadzaam hierop te anticiperen.

3.2.4 *Privacy*

Jongeren worden opgenomen omdat ze een gedragsprobleem hebben. Om met name sociale vaardigheden aan te leren en te trainen en om met verantwoordelijkheden te leren omgaan worden ze veelal in kleine groepen gehuisvest. Binnen een groep zijn er gemeenschappelijk te verrichten (huishoudelijke) activiteiten waarvoor ze mede verantwoordelijk zijn.

Dit wil niet zeggen dat er geen aandacht voor de privacy van de opgenomen jongeren nodig is. Binnen de gesloten jeugdzorg beschikt iedere jongere over een individuele kamer, waarop hij of zij zich kan terugtrekken en waaraan hij of zij een min of meer eigen sfeer kan geven. Daarnaast moet het voeren van vertrouwelijke gesprekken met hulpverleners mogelijk worden gemaakt. Dit stelt eisen aan therapie- en spreek-/werkkamers, zowel binnen het verblijfsareaal van de groep als daarbuiten. Hierbij valt te denken aan geluidsisolatie, het voorkomen van inkijk en een rustige ligging.

3.2.5 *Veiligheid*

Een bewuste wijziging ten opzichte van het justitiële regime is dat de mate van beveiliging in de gesloten jeugdzorg lager is. Het strafrechtelijke regime wordt voor de doelgroep waar het hier om gaat door de overheid en de Inspectie jeugdzorg niet wenselijk geacht (zie ook 2.3.1).

Een voorziening voor gesloten jeugdzorg moet een veilige (verblijfs-)omgeving aan de jongeren bieden en de veiligheid van het personeel waarborgen. Het betreft dan met name het voorkomen en beheersen van agressie en de gevolgen daarvan. Daarnaast richt de veiligheid zich ook op de controle van in- en uitgaande personen en goederen. Veiligheidsgevoel heeft te maken met bejegening, omgangsvormen, organisatie en huisvesting. In het kader van huisvesting kunnen bouw- en installatietechnische maatregelen worden genomen. Voor deze technische maatregelen geldt dat deze niet zo nadrukkelijk aanwezig zijn als in een gesloten justitiële inrichting. De huisvesting moet een zo menselijk mogelijk en, voor wat betreft de verblijfsgebouwen, een zo huiselijk mogelijk karakter hebben.

Indien er bij de plaatsing van jongeren geen differentiatie is (plaatsing op basis van behandel fase, ernst van gedragsproblematiek en eventuele veiligheidsrisico's) is het reëel voor alle verblijfsarealen (leefgroepen) hetzelfde niveau van veiligheidsvoorzieningen aan te houden en dit af te stemmen op de zwaarste groep. Als er bij de plaatsing van jongeren wel sprake is van differentiatie, dan is ook differentiatie van huisvesting mogelijk en kan het veiligheidsniveau per leefgroep variëren.

In het eerste geval is sprake van een grotere mate van flexibiliteit en kosten. In het tweede geval zijn meer mogelijkheden voor genormaliseerde huisvesting aanwezig waarvan de kosten lager liggen.

De lay-out van de bestaande voorzieningen voor gesloten jeugdzorg is globaal in twee categorieën in te delen, te weten:

- alle functies geïntegreerd gehuisvest in één gebouw;
- alle functies in één gebouwencomplex, waarbij het verblijf in één of meer gebouwen is gehuisvest en de overige functies gecombineerd dan wel afzonderlijk in separate gebouwen zijn ondergebracht.

De gekozen opzet heeft consequenties voor de wijze waarop veiligheidsvoorzieningen worden gerealiseerd. In het eerste geval is sprake van een gesloten omtrek, een centrale ingang met portier, sluis en onderzoeksruimte. In het andere geval is sprake van een min of meer vrij toegankelijk terrein waarbij bij de gesloten huisvesting een veiligheidssluis aanwezig is. De sluis wordt dan door personeel van de afdeling bediend en onderzoeksruimten zijn in de verblijfsafdelingen geïntegreerd.

In de beschrijving van de ruimtebehoefte worden de ruimten die bij de eerst genoemde opzet horen beschreven. Indien voor een opzet in een gebouwencomplex wordt gekozen zullen deze ruimten mogelijk verspreid over de voorziening(en) aanwezig zijn en is het een belangrijk aandachtspunt deze op een logische wijze te situeren.

3.2.6 *Personele inzet*

Binnen voorzieningen voor gesloten jeugdzorg wordt per jongere een formatie van gemiddeld circa 1,8 fte ingezet. Van de totale personeelsformatie werkt circa 2/3 op de leefgroepen, 1/6 als begeleider van ondersteunende activiteiten of als behandelaar/coach en 1/6 bij

ondersteunende diensten (directie/beheer/beveiliging). Het onderwijspersoneel maakt geen deel uit van voornoemde formatie.

In de jeugdzorg wordt veel parttime gewerkt, hetgeen voor behandelaars en ondersteunend personeel consequenties heeft voor het aantal te realiseren werkplekken, immers niet iedere werkplek zal een volledige bezetting kennen. Realisatie van meer werkplekken dan het aantal fte's is daarom noodzakelijk.

3.2.7 Flexibiliteit

Gelet op de snel opeenvolgende ontwikkelingen in de jeugdzorg en het feit dat de gesloten jeugdzorg nog in de kinderschoenen staat, is het van belang dat in een nieuw te bouwen voorziening voldoende bouwkundige flexibiliteit wordt ingebouwd om tijdig op veranderingen in te kunnen spelen.

Ook met het eventueel afstoten of herbestemmen van gebouwen zou rekening gehouden kunnen worden. Voor afstoten en herbestemmen van gebouwen speelt de locatiekeuze een grote rol. Daarnaast zal bij herbestemmen van het gebouw de ruimtelijke indeling relatief eenvoudig moeten kunnen worden gewijzigd en moet uitbreiding mogelijk zijn. De lay-out en constructieve opzet van het gebouw maar ook standaardisatie van afmetingen van ruimten en verdiepingshoogte zijn dan van belang.

Afb. 6 Flexibiliteit

Door een schuifwand kunnen (kwetsbare) delen van de zit-/slaapkamer worden afgesloten. Hierdoor is variatie mogelijk in de mate van bewegingsvrijheid, privacy en autonomie en is het veiligheidsniveau aan te passen.

3.2.8 Klimaatbeheersing

Het betreft gesloten huisvesting. De bewegingsvrijheid van de jongeren kan of zal beperkt zijn. Voor de jongere zal niet altijd de mogelijkheid aanwezig zijn om bij hoge temperaturen naar een (koele) buitenruimte te gaan. Verder is bij een hoge binnentemperatuur de kans op incidenten in een (gesloten) groep groter dan normaal.

Daarom is het reëel voor het verblijfsareaal van alle groepen maatregelen in het kader van temperatuurbeheersing te nemen. Een goede bouwfysische uitvoering van de gebouwen staat daarbij voorop. Eventueel kunnen in dit kader aanvullende technische maatregelen zoals topkoeling worden toegepast.

3.2.9 Roken

Binnen de voorziening mag door jongeren en personeel niet worden gerookt. Roken is alleen in de buitenruimte toegestaan. Om die reden is bij de bepaling van de ruimtebehoefte geen rekening met de realisatie van rookruimten gehouden. Om roken te faciliteren zouden op het terrein een aantal overkappingen kunnen worden geplaatst. Met het oog op toezicht en om de relatie met de groep te behouden, ligt het voor de hand in een aan de huiskamer grenzend buitengebied (terras/tuin) hiervoor de gelegenheid te bieden.

Afb. 7 **Buitenruimte gesloten jeugdzorg, tevens rookgelegenheid.**

3.3 Ruimtelijke functionaliteit

De hier beschreven aspecten zijn zoals in 3.1. aangegeven niet te beschouwen als (kwaliteits) eisen of normen waaraan voorzieningen moeten voldoen. De uitgangspunten zijn primair geformuleerd om het kader voor de bouw- en investeringskosten te kunnen bepalen, vanwege hun directe dan wel indirecte invloed hierop. Dit neemt niet weg dat de hier beschreven aspecten voor instellingen een belangrijk referentiekader of inspiratiebron kunnen zijn bij de ontwikkeling van bouwprojecten.

3.3.1 Functionele opzet en situering van ruimten

De situering van functies in het gebouw moet functioneel en logisch zijn. Dit betekent onder meer:

- een logische benadering van het gebouw of gebouwencomplex voor jongeren, personeel, bezoek en leveranciers, met overzicht op de verkeersstromen;
- dat ruimten of technische een mogelijkheden voor toezicht nabij de entrees van het gebouw of de gebouwen aanwezig zijn en dat er bij hoofdentrees wachtruimte voor bezoek is;
- een clustering van ruimten naar functiegroep.

In principe worden de voorzieningen voor verblijf en de overige functies ruimtelijk van elkaar gescheiden. Er wordt namelijk gestreefd naar een 'genormaliseerde' situatie waarin de jongere zijn/haar 'woonruimte' verlaat om naar school, dagbesteding, behandeling of vrijetijdsbesteding te gaan.

3.3.2 **Verblijf**

Het verblijf kan een gesloten, besloten dan wel open karakter hebben.

In de meeste gevallen verblijft de jongere in een groep die over een eigen territorium beschikt. Binnen dat territorium zijn er ruimten die voor ieder lid van de groep toegankelijk zijn en een ruimte (individuele kamer) die alleen voor de jongere toegankelijk is. Er zijn keuzemogelijkheden om zich in de groep te begeven of zich terug te trekken op de eigen kamer.

Tot het verblijfsareaal behoren:

- individuele zit-/slaapkamer;
- individueel dan wel gemeenschappelijk te gebruiken sanitair;
- huiskamer;
- keuken;
- multifunctionele ruimte;
- spreek-/bezoekkamer;
- personeelsruimte c.q. teampost;
- entree(sluis), algemeen toilet, telefoonnis,
- was- en strijkrumte;
- eventueel een afzonderings- of time-out-kamer;
- bergruimten en werkkast.

Jongeren moeten kunnen verblijven in een veilige, beschermde omgeving, die geborgenheid en voldoende privacy biedt. In het verblijfsareaal – de directe leefomgeving van de jongere – ligt de nadruk op verblijf en ontspanning en niet op therapie. Het vormt daarmee voor de jongere ook een duidelijk rustpunt. Wel wordt het verblijfsareaal gebruikt om in de behandeling geleerde vaardigheden in de praktijk te oefenen en algemene dagelijkse levensverrichtingen aan te leren.

*Afb. 8 Zit-/slaapkamer in voormalige JJI, nu gesloten jeugdzorg.
(Deels) molestbestendig uitgevoerd.*

In de huidige situatie worden de jongeren bij bijna alle instellingen in groepen met 8 plaatsen gehuisvest.

De jongere heeft over het algemeen de beschikking over een eigen kamer die door hem/haar kan worden afgesloten, maar waarbij voor het personeel de mogelijkheid aanwezig is om de deur van buitenaf te openen.

Er zijn twee mogelijkheden voor situering van het sanitair, te weten:

- een eigen sanitaire ruimte die vanuit de individuele kamer toegankelijk is;
- gemeenschappelijk te gebruiken sanitair.

Met het oog op de ontwikkelingsfase waarin de meeste jongeren verkeren (puberleeftijd/ adolescenten) en het zelf verantwoordelijkheid leren dragen voor het onderhoud, valt realisatie van individueel kamergebonden sanitair te overwegen.

Bij realisatie van individueel sanitair is insluiting van de jongere op zijn of haar eigen kamer mogelijk. In de verkeersruimte waaraan de kamers liggen kan mogelijk met beperkte veiligheidsvoorzieningen worden volstaan omdat de jongere in de nachtsituatie zijn kamer niet kan verlaten. Tenslotte is bij individueel sanitair de voorziening makkelijker voor andere functies her te bestemmen.

Bij gemeenschappelijk sanitair wordt één douche en één toilet per vier jongeren als minimum beschouwd. Omdat de jongeren hun kamer in de nachtsituatie vrij kunnen verlaten is het aan te bevelen in de gang waaraan de kamers liggen cameratoezicht te realiseren en deurstandsignalering aan te brengen.

Vanwege het geringere ruimtebeslag is bij gemeenschappelijk sanitair meer oppervlakte voor bijvoorbeeld de huiskamer of een extra ruimte aanwezig dan bij individueel sanitair.

Om de jongeren voldoende bewegingsvrijheid binnen de gesloten/besloten setting te bieden, wordt bij de bepaling van de ruimtebehoefte uitgegaan van ruime huiskamers, multifunctionele ruimten en verkeersruimten. Om veiligheidsredenen wordt aanbevolen voor de gangbreedte minimaal 1,8 m aan te houden en het verkeersgebied overzichtelijk te maken (weinig hoeken, liefst afgeschuind en geen of ondiepe nissen). Ook in het kader van veiligheid, toezicht en eventueel afzonderen liggen alle ruimten voor een leefgroep op hetzelfde vloerniveau. Zoals gezegd is de huiskamer ruim van opzet met een overzichtelijke indeling. Voor huiskameractiviteiten in kleinere groepen wordt een geleiding van de ruimte aanbevolen. Dit staat mogelijk op gespannen voet met de eerdere wens voor een overzichtelijke huiskamer.

In een leefgroep waar open en gesloten plaatsen gemengd zijn ondergebracht, wordt als gevolg van de verschillende niveaus van vrijheidsbeperking van de jongeren vaak een sleutel- of pasjessysteem gebruikt. Hiermee is selectief te bepalen welke deuren wel of niet door de jongere kunnen worden opengemaakt.

In het kader van zelfredzaamheid leren de jongeren hun eigen maaltijden te verzorgen en hun kleding te wassen. Daarom zijn er op de groep mogelijkheden voor het bereiden van een warme maaltijd en wassen en strijken aanwezig. Met het oog op het dagprogramma zal er in praktijk soms ook van centraal bereide maaltijden gebruik worden gemaakt. Binnen het verblijfsareaal voor een groep moeten in zo'n geval daarom ook maaltijden kunnen worden geregeneerd.

De keuken kan open of gesloten worden uitgevoerd. Bij een open keuken blijft contact met de rest van de groep mogelijk en is toezicht makkelijker te realiseren. Bij een gesloten keuken is dit contact en toezicht minder maar wordt overlast, als gevolg van het koken voor de rest van de groep in de huiskamer, voorkomen. Verder is de mogelijkheid aanwezig de keuken af te sluiten, hetgeen met het oog op veiligheid wenselijk kan zijn.

Om onderwijs en behandeling door te kunnen laten gaan als een jongere om zorginhoudelijke of disciplinaire redenen het verblijfsareaal niet mag verlaten, is er binnen het verblijfsareaal van een groep een multifunctionele ruimte aanwezig. Deze ruimte kan tevens voor andere doeleinden worden gebruikt zoals het uitoefenen van hobby's en computergebruik.

In de ruimtetabel is een spreek-/bezoekkamer opgenomen. Ontvangst van bezoek op de eigen kamer is niet altijd toegestaan en in de huiskamer niet altijd mogelijk of wenselijk. Voor bezoek dat niet tot het verblijfsareaal van de groep kan worden toegelaten is voor de bepaling van de ruimtebehoefte nabij de entree van de voorziening een bezoekkamer opgenomen (zie paragraaf 3.3.4 ondersteunende diensten).

Binnen het verblijfsareaal is een kleine personeelspost aanwezig. Deze is bij voorkeur nabij de toegang van het areaal gelegen (korte looplijnen) met voldoende zicht op de huiskamer en de verkeersruimten van het verblijfsareaal. De teampost wordt gebruikt voor administratieve werkzaamheden, het overdragen van diensten en kortstondig overleg tussen het op de afdeling werkende personeel. Soms is hier het bedieningspaneel voor installaties aanwezig en komen hier signaleringen binnen (bijvoorbeeld camerabeelden van ganggebieden en separeerkamer). Maar in de meeste gevallen komen camerabeelden en signaleringen in de centrale portiersloge binnen.

In sommige gevallen worden afzonderingskamers of separeerkamers binnen of grenzend aan een verblijfsareaal gerealiseerd. Voor een beschouwing hierover wordt verwezen naar paragraaf 3.3.4. Deze voorzieningen zijn niet meegenomen bij de bepaling van de ruimtebehoefte voor het verblijfsareaal. Indien de noodzaak voor realisatie hiervan aanwezig is, worden deze als additioneel op de ruimtebehoefte voor verblijf beschouwd.

Op basis van voorgaande beschouwingen is voor de functie verblijf in tabel 1 een opsomming van ruimten met een nuttige oppervlakte gegeven. Daarbij is voor de groeps grootte van 8 plaatsen uitgegaan.

Aanvullend hierop zijn een ruimte voor een slaapwacht per drie groepen en een extra werkruimte voor coördinatie- en administratieve werkzaamheden gerelateerd aan de verblijfsfunctie opgenomen.

In geval met een wakende wacht wordt gewerkt zou de ruimte voor de slaapwacht voor de wakende wacht kunnen worden ingericht. Te denken valt aan inrichting als kantoor/werkplek met monitors waarop camerabeelden binnenkomen.

Tabel 1: Ruimtebehoefte gesloten jeugdzorg voor de functie verblijf						
Verblijf		nuttige opp.	Per groep	Oppervlakte voor capaciteit in aantal plaatsen		
aantal plaatsen per groep	8			24	64	96
individuele kamer		12	96			
individueel sanitair		4	32			
huiskamer		6	48			
keuken (open/gesloten, incl. regenerermogelijkheid)			14			
multifunctionele ruimte			18			
bezoekersruimte / spreekkamer			12			
personeelsruimte / teampost			14			
berging teampost			2			
personeelstoilet/douche/lockers			5			
was-, droog- en strijkrumte			14			
linnenberging (schoon / vuil)			6			
entree, garderobe, telefoonnis, algemeen toilet, werkkast			12			
berging algemeen			6			
Subtotaal nuttige opp.			279	837	2.232	3.348
slaapwacht (1 per 3 groepen)				16	48	64
coördinator verblijf voor alle groepen				14	18	20
Totaal nuttige oppervlakte				867	2.298	3.432
b/n-factor	1,60					
Totaal bruto oppervlakte				1.387	3.677	5.491
Bruto oppervlakte per plaats				58	58	57

Voor AWBZ-voorzieningen geldt voor verblijf een bruto-nuttig factor van 1,5. Vanwege de doelgroep (behoefte aan bredere verkeersruimte) is voor verblijf in de gesloten jeugdzorg een bruto-nuttig factor van 1,6 gehanteerd.

Het verschil tussen de nuttige en de bruto vloeroppervlakte bestaat uit oppervlakte voor verkeersgebieden, constructies, binnen- en buitenwanden en technische ruimten.

Voor een capaciteit met respectievelijk 24, 64 en 96 plaatsen is vervolgens de ruimtebehoefte voor verblijf per plaats berekend (tabel 1).

Afb. 9 **Plattegrond groepswoning gesloten jeugdzorg (aan- en verbouw)**

In deze tweelaagse voorziening voor 2 x 9 plaatsen is per groep sprake van een ruime, gelede woonkamer met keuken, een multifunctionele studie-/hobbyruimte en een afzonderingskamer. Eén groep is volledig gelijkvloers gehuisvest. De centrale teampost heeft mede met behulp van camera's goed overzicht over zowel de entreesluis als de gangen naar de slaapkamers. Boven de teampost bevindt zich de slaapwachtruimte. Het invalidentoilet naast de entree wordt gebruikt voor de controle op verboden middelen.

3.3.3 Recreatie en dagbesteding

In de gesloten jeugdzorg wordt de jongeren zeven dagen per week een dagvullend programma aangeboden. Naast onderwijs en therapie behoren daar ook activiteiten in het kader van recreatie en dagbesteding bij. Tot de ruimten voor recreatie en dagbesteding horen o.a. soos/ontmoetingsruimte, bibliotheek, hobby- en verenigingsruimten, een stilteruimte en (medegebruik van) sportfaciliteiten.

Recreatie en dagbesteding kan kunnen plaatsvinden binnen de ruimten van een leefgroep zoals een multifunctionele ruimte of de huiskamer maar ook daarbuiten. Uit de opsomming van ruimten blijkt dat voor recreatie en dagbesteding ruimten met een verschillend karakter worden gerealiseerd. Soms betreft het specifieke ruimten (bijvoorbeeld stilteruimte of sportruimte)

maar vaak gaat het ook om voor meerdere doeleinden te gebruiken ruimten. Ook komt voor recreatie en dagbesteding medegebruik voor van ruimten, die hoofdzakelijk voor andere functies worden gebruikt. Dit zou bijvoorbeeld voor de vaklokalen en bewegingsruimten van onderwijs kunnen gelden. Medegebruik van dergelijke ruimten is afhankelijk van de bezettingsgraad, van te maken afspraken over het gebruik daarvan en van mogelijkheden voor inroostering.

In tabel 2 is een opsomming van ruimten met een nuttige oppervlakte gegeven voor voorzieningen met een capaciteit van respectievelijk 24, 64 en 96 plaatsen. Vervolgens is de ruimtebehoefte per plaats berekend.

Tabel 2: Ruimtebehoefte gesloten jeugdzorg voor de functie recreatie en dagbesteding				
Recreatie en dagbesteding		Oppervlakte voor capaciteit in aantal plaatsen		
		24	64	96
Soos/ontmoetingsruimte		48	108	144
berging soos/ontmoeting		8	12	16
multifunctionele ruimte (hobby)		24	48	72
berging		8	18	24
winkel		8	14	16
opslag		2	4	6
stilteruimte		12	12	12
werkruimte recreatieve begeleiding en dagbesteding		14	14	14
jongerenraad / vereniging		12	14	16
garderobe, toiletten, werkkast		12	18	24
Totaal nuttige opp.		148	262	344
b/n-factor	1,80			
Totaal bruto oppervlakte		266	472	619
Bruto oppervlakte per plaats		11	7	7

Voor de functie recreatie en dagbesteding is een bruto-nuttig factor van 1,8 gehanteerd. De bruto-nuttig factor is groter dan bij de functie verblijf omdat uit deze oppervlakte ook de verbindingsgangen tussen de bouwdelen met verschillende functies moeten worden gerealiseerd.

3.3.4 *Behandeling*

Therapie- en gespreksruimten

De kinderen volgen een sterk structurerend dagvullend programma voor zeven dagen in de week. Overdag volgen ze onderwijs en 's middags, 's avonds en in de weekenden worden er activiteiten gepland.

De leefgroep en school vormen het therapeutisch milieu om sociale vaardigheden aan te leren en te oefenen. Ook wordt hier in het praktiseren van dagelijkse levensverrichtingen getraind (naast praktische handelingen gericht op zelfredzaamheid ook aanbrengen van dagstructuur).

In het dagprogramma is ook tijd ingelast voor behandeling. De behandeling bestaat voornamelijk uit het voeren van persoonlijke gesprekken van behandelaars/coach met de jongere of met het gezin en de jongere. Ten opzichte van de kinder- en jeugdpsychiatrie is er een groot verschil in die zin dat er beduidend minder behoefte aan behandel- en (groeps-)therapie ruimten is. De noodzakelijke behandelruimten bestaan voornamelijk uit spreek-/werkkamers. Daarnaast zijn ruimten voor onderzoek, screening en observatie nodig en een enkele ruimte voor een specifieke therapievorm bijvoorbeeld sport en creatieve therapie.

In een spreek-/werkkamer is voldoende ruimte aanwezig voor een bureauopstelling en een plek waar een gesprek met de jongere en een derde (ouders, begeleider) kan worden gevoerd.

In een ruimte voor onderzoek, screening en observatie is voldoende ruimte voor een zorgverlener en zijn equipment aanwezig. Voor observatie is één ruimte met een one-way-screen uitgerust.

In tabel 3 is een opsomming van ruimten met een nuttige oppervlakte gegeven voor voorzieningen met een capaciteit van respectievelijk 24, 64 en 96 plaatsen. Vervolgens is de ruimtebehoefte per plaats berekend.

Voor de functie behandeling is een bruto-nuttig factor van 1,8 gehanteerd. De bruto-nuttig factor is groter dan bij de functie verblijf omdat uit deze oppervlakte ook de verbindingsgangen tussen de bouwdelen met verschillende functies moeten worden gerealiseerd.

Separeer- en afzonderingsruimten

Afzonderen en separeren zijn vormen van vrijheidsbeperkende maatregelen en vinden plaats om personeel en jongeren tegen agressie van een jongere of de jongere tegen zichzelf te beschermen.

Afzonderen kan in een afzonderingskamer of in een separeerkamer plaatsvinden. Door onderscheid in enerzijds afzonderingskamers of time-out ruimten en anderzijds separeerkamers te maken is een gedifferentieerd regime van afzonderen mogelijk. Separeren geldt hierbij als het

Tabel 3: Ruimtebehoefte gesloten jeugdzorg voor de functie behandeling				
Behandeling		Oppervlakte voor capaciteit in aantal plaatsen		
		Nuttige Opp.	24	64
onderzoekskamer (arts)	14	14	14	14
observatieruimte	14		14	14
spreek-/werkkamers	14	98	266	392
onderbezetting i.v.m. deeltijdwerk		25	67	98
bewegingsruimte (sportzaal/fitness)		60	108	120
berging		12	16	18
kleedruimten, douche, toilet		16	24	30
diverse therapieruimten	24	24	72	96
bergruimten	6	6	18	24
Totaal nuttige opp.		255	599	806
b/n-factor	1,80			
Totaal bruto oppervlakte		458	1.077	1.451
Bruto oppervlakte per plaats		19	17	15

zwaarste regime met de meeste impact voor de jongere. In geval van separeren moet volgens een vaststaand streng protocol worden gehandeld.

Een separeerkamer is vergelijkbaar met een (gevangenis-)cel en zodanig uitgevoerd dat de jongere niet kan ontsnappen en zich niet kan verwonden. Het is een geklimatiseerde ruimte waarin daglichttoetreding en uitzicht van buitenaf zijn te doseren. Separeerkamers liggen buiten het verblijfsareaal van een groep, waardoor de jongere veelal gedwongen over een afstand moet worden verplaatst. In verband met het gedwongen karakter van de verplaatsing is de bouwkundige uitvoering van de route een extra aandachtspunt (breedte, obstakels, hoogteverschillen).

Een afzonderingskamer is een 'gestripte individuele' kamer die sober is gemeubileerd en waarbij (bouwkundige) maatregelen tegen zelfverwonding zijn genomen. Ook zijn water en elektriciteit van buitenaf afsluitbaar. De kamer ligt binnen een afdeling waardoor het contact met de groep zo veel mogelijk in stand blijft. De verblijfsduur in een afzonderingskamer is meestal korter (afkoelingsperiode) dan in een separeerkamer.

Uit informatie van de instellingen blijkt dat er binnen de (gesloten) jeugdzorg verschillend wordt gedacht over de noodzaak voor het kunnen beschikken over separeer- en afzonderingsvoorzieningen. Om deze reden wordt de realisatie van separeer- en afzonderingsvoorzieningen als facultatief gezien en aanvullend op het ruimtekader.

Een instelling kan op grond van haar eigen behandelvisie beslissen wel of geen separeer- of afzonderingsvoorzieningen te realiseren.

Het gebruik van separeerkamers in de zorg staat onder druk en de bouwkosten voor separeer- en afzonderingskamers zijn relatief hoog. Als een instelling over separeer- of afzonderingskamers wil beschikken is daarom een goede afweging gewenst.

Separeerkamers worden meestal in een unit met twee of meer kamers ondergebracht zodat bij het in onbruik raken van één van de twee kamers nog steeds één kamer beschikbaar is.

Indien een separeerunit wordt gemaakt, kan deze van een ambulance-ingang worden voorzien zodat het uitplaatsen naar een andere instelling van een niet te hanteren jongere mogelijk is zonder overlast voor anderen.

Afb. 10 *Separeerkamer in voormalige JJI, nu gesloten jeugdzorg.*

Voor separeer- en afzonderingsvoorzieningen gelden binnen de AWBZ aparte prestatie-eisen⁷. Voor een indruk van de opzet en uitvoering van separeer- en afzonderingsruimten kan de website van het Bouwcollege (www.bouwcollege.nl, publicaties, rapportnummer 0.111) worden geraadpleegd.

In tabel 4 is een overzicht gegeven van de ruimtebehoefte van separeerunits van verschillende grootte en een afzonderingskamer.

⁷ Cbz. Bouwmaatstaven voor nieuwbouw separeer- en afzonderingsvoorzieningen. Rap.nr. 0.111. Utrecht (2003).

Tabel 4: Ruimtebehoefte gesloten jeugdzorg, separeer an afzonderingskamer				
Separeerunit	Nuttige Opp.	Unit		
		2-kamers	3-kamers	4-kamers
separeerkamer	12	24	36	48
verpoosruimte	10	10	10	10
voorraimte (is verkeersruimte)				
toilet/douche	8	8	8	8
bergruimte		4	5	6
werkkast	2	2	2	2
kast voor persoonlijke bezittingen	1	1	1	1
Totaal nuttige opp.		49	62	75
b/n-factor	1,60			
Totaal bruto oppervlakte		78	99	120
verbinding separeerunit met verkeers-structuur aangrenzend bouwdeel		10	15	20
Afzonderingskamer				
afzonderingsruimte	12			
sanitaire cel	5			
Totaal nuttige opp.	17			
b/n-factor	1,60			
Totaal bruto oppervlakte	27			

3.3.5 Ondersteunende diensten

Onder de ondersteunende diensten vallen de functies directie en beheer, centrale personeelsvoorzieningen, de civiele en technische dienst en beveiliging. Voor genoemde functies zal ook ten dele van diensten van derden gebruik worden gemaakt.

De benodigde ruimte is afhankelijk van de organisatievorm (bijvoorbeeld centraal kantoor op een andere locatie als de voorziening of instelling van een grotere organisatie deel uitmaakt of meerdere locaties heeft) en de omvang van uitbestede diensten.

In tabel 5 is een opsomming van ruimten met een nuttige oppervlakte gegeven voor voorzieningen met een capaciteit van respectievelijk 24, 64 en 96 plaatsen. Vervolgens is de ruimtebehoefte per plaats berekend.

Ook voor ondersteunende diensten is een bruto-nuttig factor van 1,8 gehanteerd. De bruto-nuttig factor is groter dan bij de functie verblijf omdat uit deze oppervlakte ook de verbindinggangen tussen de bouwdelen met verschillende functies moeten worden gerealiseerd.

Tabel 5: Ruimtebehoefte gesloten jeugdzorg voor de functie ondersteunende diensten					
Ondersteunende diensten	Nuttige Opp.	Oppervlakte voor capaciteit in aantal plaatsen			
		24	64	96	
directiekamer		20	28	28	bij een voorz. met 24 pl. gecombineerd met admin./personeelsz.
directiesecretariaat		22	30	38	
wachtruimte		4	6	6	
coördinator behandeling		14	28	28	
personeelszaken			22	30	
administratie			22	30	
archief/reproductie		14	30	38	
flexplekken		22	38	46	
vergaderruimte		22	46	62	
garderobe/toiletten		6	12	12	
herstelwerkplaats		8	24	24	
huishoudelijke dienst/gebouwbeheer			14	14	
magazijn		12	36	48	
schoon/vuil linnen		6	24	32	
personeelsruimten (pauze / kleedr. / lockers)		40	68	90	
portiersloge		12	20	20	
visitatieruimte		12	12	12	
toilet opvang fecaliën		2	2	2	
bezoekersruimte		12	12	12	
entreehal / wachtruimte / kluisjes		12	18	20	
Totaal nuttige opp.		240	492	592	
b/n-factor	1,80				
Totaal bruto oppervlakte		432	886	1.066	
Bruto oppervlakte per plaats		18	14	11	

3.3.6 Onderwijs

Binnen de gesloten jeugdzorg zijn over het algemeen voorzieningen voor onderwijs aanwezig, waarvoor groepsruimten (leslokalen), vaklokalen, een sportzaal(tje) en ruimten voor ondersteuning en personeel worden gerealiseerd.

Voorzieningen voor onderwijs moeten voor de gesloten jeugdzorg beschikbaar zijn. De voorzieningen kunnen deels binnen het verblijfsareaal, op de locatie dan wel op een buitenlocatie liggen. Onderwijs valt niet onder de verantwoordelijkheid van het programmaministerie Jeugd en Gezin maar onder het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). De uitgangspunten betreffende de onderwijsfunctie blijven hier buiten beschouwing. Hiervoor wordt verwezen naar het normenkader dat door OCW en gemeenten voor speciaal onderwijs wordt gehanteerd⁸. Om een indicatie te krijgen van het ruimtebeslag, voor speciaal onderwijs geldt een wettelijke eis van tenminste 13 m² bruto vloeroppervlakte per leerling en gemiddeld wordt circa 17 m² bruto vloeroppervlakte per leerling gerealiseerd.

De aard van en de kosten voor eventueel noodzakelijke extra (veiligheids)voorzieningen die nodig zijn binnen de onderwijsfunctie zijn in paragraaf 4.5 aangegeven. Deze voorzieningen resulteren in een kostentoeslag per m² voor de onderwijsruimten.

3.3.7 Totale oppervlakte

In tabel 6 is een totaaloverzicht van de benodigde bruto vloeroppervlakte (bvo) voor de gesloten jeugdzorg gegeven, exclusief onderwijsfaciliteiten. Ook afzonderings- en separeervoorzieningen zijn hier buiten beschouwing gelaten (PM-post). Indien de behoefte aan deze voorzieningen aanwezig is, wordt de oppervlakte daarvan als additioneel op de genoemde oppervlakte per plaats beschouwd.

De oppervlakte die onder de verantwoordelijkheid van het programmaministerie Jeugd en Gezin valt komt op gemiddeld 97 m² per plaats uit.

Tabel 6: Ruimtebehoefte voor een voorziening voor de gesloten jeugdzorg (excl. onderwijs)						
Verzamelstaat	Nuttige oppervlakte			Bruto oppervlakte		
	Capaciteit Voorziening			Capaciteit Voorziening		
	24	64	96	24	64	96
Oppervlakte Jeugdzorg						
verblijf	867	2.298	3.432	1.387	3.677	5.491
dagbesteding en recreatie	148	262	344	266	472	619
behandeling (excl. separeer en afzondering)	255	599	806	458	1.077	1.451
separeer- en afzonderingskamers	PM	PM	PM	PM	PM	PM
ondersteunende diensten	240	492	592	432	886	1.066
Totaal oppervlakte Jeugdzorg	1.510	3.651	5.174	2.543	6.112	8.627
Oppervlakte per plaats	63	57	54	106	96	90
b/n factor gemiddeld	1,68	1,67	1,67			

⁸ Zie www.onderwijshuisvesting.nl en Postbus 51 Huisvesting scholen.

4 Financiële uitgangspunten (financieel referentiekader)

4.1 Inleiding

Om te komen tot een richtlijn voor bouw- en investeringskosten van gesloten jeugdzorgvoorzieningen kan worden aangehaakt bij kostennormen zoals deze voor vergelijkbare doelgroepen binnen de AWBZ worden gehanteerd. Als basis is uitgegaan van de kostennormen en toeslagen die voor gesloten voorzieningen voor orthopsychiatrie worden gehanteerd. Daar waar sprake is van duidelijke verschillen in het afwerkings- en beveiligingsniveau is afhankelijk van de kostenconsequenties deze 'zware' kostennorm opgeplust. Om het benodigde afwerkings-, beveiligings- en bouwkostenniveau voor gesloten jeugdzorg te kunnen bepalen zijn diverse relevante bouwplannen met elkaar vergeleken en is de reeds bestaande huisvesting voor gesloten jeugdzorg geanalyseerd. Tevens is een vergelijking gemaakt met beveiligde, forensische AWBZ-voorzieningen en met normaal beveiligde justitiële jeugdinrichtingen, waarbij vanwege het strafrechtelijk kader sprake is van een hoger beveiligings- en bouwkostenniveau dan voor gesloten jeugdzorg wenselijk wordt geacht.

Investeringskosten zijn opgebouwd uit diverse kostenposten, te weten grondkosten, bouwkosten en overige investeringskosten (zoals bijkomende kosten, directiekosten, rente tijdens de bouw, onvoorzienbare kosten en startkosten). In dit hoofdstuk worden de gehanteerde uitgangspunten per kostenpost toegelicht.

Alle genoemde kostenkaders en toeslagen hebben betrekking op nieuwbouw. Aan renovatie of groot onderhoud en huur wordt in dit hoofdstuk kort aandacht besteed.

Verder zijn in dit hoofdstuk rekenvoorbeelden opgenomen, waarmee onder andere het schaalgrootte-effect wordt geïllustreerd. Door de in hoofdstuk 3 bepaalde ruimtebehoefte per functie (bruto m² per plaats) te vermenigvuldigen met de voor deze functie(s) geldende kostenkaders en toeslagen (€ per m²), kunnen de totale investeringskosten per plaats worden bepaald.

Tot slot wordt aandacht besteed aan de mogelijke verrekening van de kapitaallasten en de levenscycluskosten van de gebouwen, die voor de exploitatie van een voorziening van gesloten jeugdzorg van wezenlijk belang zijn.

4.2 Grondkosten

Grondkosten omvatten de daadwerkelijke kosten voor de aankoop van grond en de daarbij behorende verwervingskosten (zoals overdrachtsbelasting, notariskosten en kadastraal recht),

alsmede de kosten voor het bouwrijp maken en ontsluiten van de locatie en het slopen van opstallen.

De grondkosten zijn in hoge mate afhankelijk van de gekozen locatie. Voor de grootte van een te verwerven terrein speelt, naast de stedenbouwkundige randvoorwaarden, de grondprijs per m² een rol. Uit de praktijk blijkt dat het normeren van grondkosten per m² grond lastig is, gezien de in ons land sterk variërende grondprijzen.

Voor gesloten jeugdzorg ligt het voor de hand om uit te gaan van de gemiddelde grondkostennorm voor zware en beveiligde AWBZ-voorzieningen (gehandicaptenzorg en geestelijke gezondheidszorg), zijnde € 291,- per m² bvo gebouw, prijspeil januari 2008, zoals deze in de Bouwkostennota, die jaarlijks door het Bouwcollege (het Centrum Zorg en Bouw in oprichting) wordt uitgebracht, is vastgesteld.

Grondprijzen kenmerken zich door grote regionale verschillen. Om hieraan enigszins tegemoet te komen, zou kunnen worden uitgegaan van regionale toeslagen volgens het door het Bouwcollege gehanteerde postcodestelsel. Voor de duurste regio's (of postcodegebieden) is door het Bouwcollege een plus van 20% op het richtbedrag van € 291,- vastgesteld. Voor andere regio's variëren de toeslagen van +10%, 0%, -10% tot -20% voor de goedkoopste regio's. Een specificatie van de postcodegebieden en de daarbij behorende regiotoeslagen is opgenomen in de Bouwkostennota.

Op grond wordt, anders dan op gebouwen, niet afgeschreven. Voor de berekening van kapitaallasten wordt alleen de rente over de grondkosten meegenomen.

4.3 Bouwkosten

De bouwkosten betreffen het totaal aan directe kosten van de verschillende gebouwelementen, vermeerderd met de staart- of indirecte kosten (opslagen) zoals de bouwplaatskosten, algemene kosten, winst en risico en verzekeringen van het uitvoerend bouwbedrijf. De bouwkosten betreffen bouwkundige, werktuigbouwkundige en elektrotechnische voorzieningen, vaste inrichting en terreinvoorzieningen. Inventariskosten hebben betrekking op de losse inrichting van het gebouw (meubilair en stoffering) en zijn geen onderdeel van de bouwkosten.

Uitgangspunten bouwkostenkader

Als basis wordt voor de (nieuw)bouwkosten van gesloten jeugdzorgvoorzieningen uitgegaan van de bouwkostennorm voor AWBZ-voorzieningen in de verblijfs categorie zwaar, vermeerderd met 10% in verband met een verzwaarde uitvoering voor ernstige gedragsstoornissen. Voorts worden in verband met de specifieke behoeften van de doelgroep waar nodig extra kostenposten opgenomen.

Het uitgangspunt is dat het bouwkostenkader voorziet in een verzwaarde molestbestendige uitvoering.

Toegepaste materialen en afwerkingen zijn zoveel mogelijk letselvoorkomend, slagvast en onderhoudsvriendelijk, zonder dat het huiselijke karakter van de verblijf- en behandelomgeving al te veel wordt aangetast. Ook wordt aanbevolen om bij de materiaalkeuze rekening te houden

met het beperken van geluidsoverlast (balans tussen harde en zachte materialen, geluidsisolatie tussen ruimten).

Bij een verzwaarde molestbestendige uitvoering valt te denken aan:

- zware binnenwanden,
- een zware kwaliteit deurkozijnen met extra verankering,
- massieve deuren,
- een zware kwaliteit hang- en sluitwerk,
- waar nodig slagvast, gehard dan wel gelaagd (veiligheids)glas,
- vaste plafonds,
- af- en beschermingen van uitwendige hoeken en scherpe onderdelen (van bijvoorbeeld armaturen, radiatoren, keukens),
- slagvaste armaturen,
- vloerverwarming in zit-/slaapkamers,
- een (enigszins) molestbestendige uitvoering van sanitair en vaste inrichtingen.

Afb. 11 Molestbestendigheid.
Gordijn met klitteband voorkomt of beperkt schade wanneer aan het gordijn getrokken wordt.

Bovengenoemde aandachtspunten spreken voor zich, maar de beglazing (zowel binnen- als buitenbeglazing) verdient een extra toelichting.

Zowel gehard als gelaagd glas is letselbeperkend en wordt als zodanig als veiligheidsglas aangeduid. Afhankelijk van de grootte van de glasopening worden binnen gesloten jeugdzorgvoorzieningen beide glassoorten toegepast. Gehard glas is vijf keer sterker dan gewoon glas en valt bij glasbreuk in relatief onscherpe korrels uiteen. Als gelaagd glas wordt beschadigd, breekt het maar wordt het bij elkaar gehouden door de tussenlagen van kunststof folie. Prijzen van dergelijk veiligheidsglas bedragen circa het dubbele van normale beglazing (floatglas).

Voor gelaagd veiligheidsglas gelden verschillende inbraakweerstandsklassen. Beglazingen die aan de hoogste klassen (P6B, P7B en P8B) voldoen worden als de zwaarste categorie doorbraakvertragende beglazing beschouwd en worden voor de gesloten jeugdzorg over het algemeen niet noodzakelijk geacht. Bescherming tegen een langdurig en onopgemerkt gebruik van

β

Afb. 12 **Molestbestendigheid.**

De ruimte tussen raam en voorzetraam wordt benut als een soort vitrine voor het veilig plaatsen van voorwerpen die de huiselijke sfeer bevorderen.

zware slagwapens om in- of uit te breken is hier minder van belang. Het veiligheidsglas in de hoogste inbraakweerstandsklassen is vele malen duurder dan normale beglazing (floatglas).

Binnen een gesloten voorziening is sprake van een verhoogd veiligheidsrisico, waarvoor specifieke veiligheidsvoorzieningen zijn opgenomen. Het niveau van de veiligheidsvoorzieningen is echter lager dan bij justitiële voorzieningen, die per definitie (meer) gericht zijn op uitbraak-werendheid. Voor gesloten jeugdzorg valt te denken aan het opnemen van een integraal communicatie- en beveiligingssysteem, bestaande uit:

- elektrische sloten en/of kaartlezers voor 'smartcards' op deuren,
- een geïntegreerde personenzoek- en persoonsbeveiligingsinstallatie met 'bodyguards' of 'pagars' (piepers, semafoons) en locatiezenders op zoneniveau,
- een geïntegreerde personeelsoproep- en intercominstallatie,
- een geïntegreerde brandmeldinstallatie,
- cameratoezicht op gangen,
- deurstandsindicering,
- een gesluide entree met toegangscontrole op buitendeuren.

Voor specifieke elektrotechnische veiligheidsvoorzieningen is binnen het bouwkostenkader voor gesloten jeugdzorg een extra bedrag van € 25,- per m² bvo aangemerkt.

Afb. 13 **Camerabewaking vanuit de portiersloge.**

Om veiligheidsredenen wordt aanbevolen rekening te houden met het kunnen afsluiten van water en elektra per individuele zit-/slaapkamer, ingeval van kamergebonden sanitair.

Binnen het kostenkader kunnen rond buitenruimten en terrassen herwerken van 2,5 tot 4 m hoog en een uitgebreide buitenverlichting worden aangebracht.

Afb. 14 **Hekwerk rond de buitenruimte van een gesloten leefgroep.**

Voor de gemiddelde verdiepingshoogte wordt binnen het kostenkader uitgegaan van 3,3 m. De realiseerbare vrije hoogte bedraagt hiermee 2,6 tot 3,1 m.

Vanwege het gesloten karakter kan het nodig zijn extra maatregelen te treffen om de temperatuur binnen het gebouw te kunnen beheersen. Binnen het bouwkostenkader voor gesloten jeugdzorg is hiervoor een bedrag van € 59,- per m² bvo aangemerkt. Dit bedrag kan worden aangewend om het gebouw bouwfysisch te optimaliseren, maar ook om het te voorzien van luchtbehandeling met (top)koeling of betonkernactivering.

β

Uitgegaan wordt van het realiseren van een volwaardige keuken binnen een groep van 8 jongeren. Binnen het bouwkostenkader voor gesloten jeugdzorg is hiervoor een (extra) bedrag van circa € 15,- per m² (oftewel circa € 11.700,- per keuken) aangemerkt.

Bouwkostenkader

Per saldo bedraagt het kader voor de bouwkosten voor gesloten jeugdzorg € 1.680,- per m² bvo, inclusief BTW, prijspeil januari 2008. Dit bedrag geldt voor de functies verblijf, recreatie, dagbesteding, behandeling en therapie, en voor kantoorfuncties, voorzover deze fysiek in hetzelfde gebouw worden geïntegreerd.

Indien een separaat kantoor of centraal bureau wordt gerealiseerd voor ondersteunende diensten (directie en beheer, centrale personeelsvoorzieningen en civiele en technische dienst) kan een lager bouwkostenniveau worden gehanteerd. Hiervoor kan worden aangehaakt bij de bouwkostennorm voor ondersteunende diensten binnen de AWBZ, zijnde € 1.359,- per m² bvo, inclusief BTW, prijspeil januari 2008.

4.4 Overige investeringskosten

Naast de grond- en bouwkosten moet verder rekening worden gehouden met:

- bijkomende kosten (overheidsheffingen zoals leges en precario, aansluitkosten van nutsbedrijven en verzekeringen waaronder de CAR), waarvoor wordt uitgegaan van 2,5% van de bouwkosten;
- directiekosten, waarbij wordt uitgegaan van 14% van de bouwkosten;
- rente tijdens de bouw. De kosten voor rente tijdens de bouw worden geraamd door het rentepercentage te berekenen over de halve bouwtijd en het totaal van de bouwkosten, bijkomende kosten en directiekosten. Hierbij wordt uitgegaan van een gemiddelde bouwtijd van 12 maanden en een rekenrente van 5,5%. Daarnaast wordt ervan uitgegaan dat de rentekosten, in tegenstelling tot AWBZ-voorzieningen, niet op een andere wijze in de financiering zijn afgedekt;
- onvoorzienbare kosten, te weten programma- en bestekswijzigingen en loon- en prijsstijgingen. Voor programma- en bestekswijzigingen wordt uitgegaan van 2% over het totaal van de bouwkosten, bijkomende kosten en directiekosten. Voor de loon- en prijsstijgingen wordt uitgegaan van 2,5% over het totaal van de bouwkosten, bijkomende kosten en directiekosten, berekend over de halve bouwtijd. Hierbij wordt uitgegaan van een gemiddelde bouwtijd van 12 maanden.
- startkosten. Onder de startkosten worden verstaan de bouwgerelateerde kosten tot de ingebruikname van het gebouw, zoals kosten voor droogstoken en overig energiegebruik, bewaking, schoonmaak (na oplevering en voor ingebruikname), public relations-activiteiten (eerste paal, hoogste punt, voorlichting en opening) en verhuiskosten. Voor de startkosten wordt een percentage van 1,5% van de bouwkosten voor nieuwbouw gehanteerd.

Kosten voor interim-huisvesting, samenhangend met vervangende nieuwbouw, vallen buiten de genoemde kostenposten. Inventariskosten vallen ook buiten het investeringskostenkader.

Per saldo bedraagt het investeringskostenkader voor gesloten jeugdzorg € 2.090,-- per m² bvo, inclusief BTW, prijspeil januari 2008, exclusief grond- en inventariskosten.

4.5 Toeslagen

Sommige specifieke voorzieningen worden niet altijd of in dezelfde mate opgenomen in een gesloten jeugdzorgvoorziening. Het betreft separeervoorzieningen, centrale productiekeukens en de aanleg van terreininfrastructuur buiten de direct aan het gebouw gebonden terreinvoorzieningen. De bouw- en investeringskosten van deze voorzieningen gaan het kostenkader substantieel te boven. Voor deze voorzieningen zijn dan ook additionele financiële toeslagen mogelijk.

Separeervoorzieningen

Voor separeervoorzieningen is uitgegaan van een beduidend hoger richtbedrag, zijnde € 2.571,-- per m² bvo aan bouwkosten en € 3.199,-- per m² bvo aan investeringskosten, inclusief BTW, prijspeil januari 2008.

Samenvattend ziet het kader voor de bouw- en investeringskosten per m² bvo er als volgt uit.

KOSTEN PER M² GEBOUW (inclusief 19% BTW) per 1 januari 2008			
(exclusief grondkosten en inventariskosten)			
Uitgangspunten voor de berekeningen:		Verblijf, recreatie, dagbesteding behandeling	Ondersteunende diensten (indien niet geïntegreerd)
oppervlakte per plaats (bruto)	[m ²]	*	*
gemiddelde verdiepingshoogte	[m ¹]	3,30	3,30
bouwtijd	[mnd]	12	12
bijkomende kosten		2,5%	2,5%
directiekosten		14,0%	14,0%
rentekosten		5,5%	5,5%
programma- & bestekwijzigingen		2,0%	2,0%
loon- & prijsstijgingen		2,5%	2,5%
startkosten		1,5%	1,5%
Kosten per m ² bruto vloeroppervlak:			
0.0. GRONDKOSTEN		p.m.	p.m.
1.0. BOUWKOSTEN		1.680	1.359
2.0. BIJKOMENDE KOSTEN		42	34
3.0. INVENTARIS		n.v.t.	n.v.t.
4.0. DIRECTIEKOSTEN		235	190
5.0. RENTE tijdens de BOUW		54	44
6.1. programma- & bestekwijzigingen		39	32
6.2. loon- & prijsstijgingen		15	12
7.0. STARTKOSTEN		25	20
TOTALE INVESTERINGSKOSTEN		2.090	1.691
N.B. Gelet op de grote verschillen in grondkosten is deze post in bovenstaande tabel p.m. gesteld.			

β

TOESLAGEN PER M² GEBOUW (inclusief 19% BTW) per 1 januari 2008		
Extra voorzieningen	bouwkosten	investeringskosten
- inrichting nieuw instellingsterrein (excl. gebouwgebonden terreinvoorzieningen)	123	153
- separeervoorziening	2.571	3.199
- centrale keuken	2.911	3.622

Een afzonderings- of time-outkamer binnen het groepsverblijf wordt geacht binnen het eerder genoemde kostenkader voor verblijf te kunnen worden gerealiseerd.

Centrale keukens

Alhoewel het uitgangspunt is dat kan worden gekookt in een kleinschalige keuken op de groep in combinatie met het uitbesteden van maaltijdvoorzieningen, kan in een enkel geval nog sprake zijn van de realisatie van een centrale productiekeuken. Voor een centrale keuken geldt een richtbedrag van € 2.911,-- per m² bvo aan bouwkosten en € 3.622,-- per m² bvo aan investeringskosten, inclusief BTW, prijspeil januari 2008. Het eerder genoemde kostenkader voor verblijf voorziet al in de mogelijkheid om per groep een volwaardige keuken in de huiskamer te realiseren.

Terreininfrastructuur

De gebouwgebonden terreinvoorzieningen (waaronder verhardingen van terrassen, parkeerplaatsen, tuinaanleg, tuinafscheidingshekwerken om terrassen en buitenverlichting) kunnen binnen het kostenkader worden gerealiseerd. Mocht sprake zijn van de inrichting van een nieuw instellingsterrein, dan wel de vervanging van de boven- en ondergrondse terreininfrastructuur van een bestaand instellingsterrein, dan kan per bruto m² gebouw een toeslag van € 123,-- aan bouwkosten en € 153,-- aan investeringskosten, inclusief BTW, prijspeil januari 2008, worden gehanteerd. Met terreininfrastructuur wordt bedoeld de aanleg van onder andere terreinwegen, buitenriolering en datanetwerken en een omvangrijke afscheiding (hekwerken e.d.) van het instellingsterrein.

Extra (veiligheids)voorzieningen onderwijs

Wellicht kan hiervoor een toeslag gelden. Ter indicatie, de gemiddelde bouwkosten voor voortgezet speciaal onderwijs bedragen circa € 1.500,-- per m² inclusief BTW, prijspeil januari 2008⁹ (valt ten laste van de gemeente). De eventuele meerkosten voor het aanbrengen van extra (veiligheids)voorzieningen komen in de praktijk meestal ten laste van de instelling. Deze meerkosten worden op bouwkostenniveau geraamd op circa € 200,-- per m² inclusief BTW, prijspeil januari 2008.

4.6 Renovatie

Veel bouwprojecten hebben geheel of gedeeltelijk betrekking op renovatie. De in dit referentiekader vermelde bouwkostengetallen hebben echter alleen betrekking op nieuwbouw.

Bij renovatieprojecten geldt als uitgangspunt dat de investeringskosten maximaal 50% van de kosten voor nieuwbouw bedragen. Indien mede sprake is van aanpassingen van daken en gevels (de 'schil' van het gebouw), geldt als uitgangspunt dat de investeringskosten maximaal 65% van de kosten voor nieuwbouw bedragen. Hierbij wordt aangenomen dat een dergelijke grondige renovatie normaal gesproken niet eerder dan 20 jaar na ingebruikneming van een gebouw aan de orde zal zijn. Vanzelfsprekend bestaat er een relatie tussen het niveau van een renovatie, de ouderdom en de nog te verwachten levensduur van een gebouw. De prijs/kwaliteitverhouding van het eindresultaat

⁹ Afgeleid van Modelverordening voorzieningen huisvesting onderwijs, financiële normering 2008, VNG.

van de renovatie moet steeds worden afgewogen ten opzichte van de prijs/kwaliteitverhouding nieuwbouw. Haalbaarheidsonderzoeken in de vorm van variantenstudies en concrete ramingen in een vroeg planstadium zijn daarbij van essentieel belang.

Als de renovatiekosten in vergelijking met de kosten voor vervangende nieuwbouw hoog uitvallen zal als alternatief vervangende nieuwbouw moeten worden overwogen. Als de investeringskosten voor een renovatie meer bedragen dan 65% van de kosten voor nieuwbouw, ligt vervangende nieuwbouw zeker meer voor de hand. Overigens zullen bij de afweging tussen nieuwbouw en renovatie ook aspecten als levensduurkosten (LCC), de boekwaarde van het huidige complex en de grond, de sloopkosten en eventuele opbrengsten van grondverkoop moeten worden betrokken. Daarbij kan een kostentechnische afweging tussen nieuwbouw en renovatie resulteren in het besluit om de bestaande voorziening op te knappen en tijdelijk in stand te houden dan wel nog enige tijd gebruik te maken van de bestaande voorziening zonder daar nog in te investeren. Op een later tijdstip zal dan alsnog sloop of afstoting volgen.

Aandachtspunten bij renovatieprojecten

De ervaring leert dat de renovatieprojecten in een vroege planfase nogal eens optimistisch worden geraamd. In een volgende fase blijkt de raming dan veel hoger uit te vallen. Planonderdelen die in vroege planfasen regelmatig onvoldoende op hun kostenconsequenties worden onderzocht, zijn:

- de technische kwaliteit;
- de mogelijkheden voor functionele aanpassingen;
- het aanpassen van draagconstructies aan de nieuwe lay-out;
- het bouwfysisch op peil brengen van de omhullende constructies;
- het aanpassen van installaties buiten het te renoveren gebouw(deel);
- het integreren van de installatie voor luchtbehandeling in het bestaande gebouw;
- nadere eisen van brandweer en nutsbedrijven voor zowel binnen als buiten het te renoveren gebouw(deel);
- de asbestinventarisatie en de eventueel noodzakelijke asbestsanering;
- interim-voorzieningen en voorzieningen ter beperking van overlast en onderbezetting.

In kostenramingen moeten ook de kosten voor bovengenoemde voorzieningen begrepen zijn om een vergelijking met de kosten voor nieuwbouw te kunnen maken.

4.7 Huur

Omdat vaak sprake is van zeer specifieke bouw zal in de praktijk nauwelijks worden gehuurd. In dit referentiekader wordt dan ook uitgegaan van bouwen in eigendom. Mocht alsnog sprake zijn van huur dan wordt voor een toelichting op de verschillende methodes voor het verrekenen van investeringskosten in een huurbedrag en voor marktgerelateerde huurnormen voor woningen, kantoren en bedrijfsruimten verwezen naar de jaarlijks door het Bouwcollege gepubliceerde Bouwkostennota.

4.8 Rekenvoorbeelden

Door de in hoofdstuk 3 bepaalde ruimtebehoefte per functie (bruto m² per plaats) te vermenigvuldigen met de voor deze functie(s) geldende kostenkaders en toeslagen (€ per m²), kunnen de totale investeringskosten per plaats worden bepaald. Met behulp van de volgende drie rekenvoorbeelden wordt tevens het schaalgrootte-effect geïllustreerd.

In de rekenvoorbeelden wordt er vanuit gegaan dat de ondersteunende diensten volledig geïntegreerd zijn in de voorziening (vandaar een integrale prijs per m² en geen gedifferentieerde prijs per functie), er geen centrale keuken wordt gerealiseerd en er geen sprake is van de aanleg van terreininfrastructuur buiten de gebouwgebonden terreinvoorzieningen. Indien een separaat kantoor of centraal bureau voor ondersteunende diensten wordt gerealiseerd komen de investeringskosten lager uit.

Voor de grondkosten is rekening gehouden met een gemiddelde locatie.

Investeringskosten nieuwbouw van een geïntegreerde voorziening van 24 plaatsen met één afzonderingsruimte (zonder sanitair) per groep (incl. BTW, prijspeil januari 2008)					
	Bvo (m ²)	Grondkosten (per m ²)	Investeringskosten exclusief grond (per m ²)	Totaal investeringskosten	Per plaats
Verblijf, dagbesteding, recreatie, behandeling	2.111	€ 291	€ 2.090	€ 5.026.291	€ 209.429
Afzonderingskamers	36	€ 291	€ 2.090	€ 85.716	€ 3.572
Ondersteunende diensten	432	€ 291	€ 2.090	€ 1.028.592	€ 42.858
Totaal excl. onderwijs	2.579			€ 6.140.599	€ 255.858

Investeringskosten nieuwbouw van een geïntegreerde voorziening van 64 plaatsen zonder afzonderingsruimten, maar met een separeerunit van drie kamers (incl. BTW, prijspeil januari 2008)					
	Bvo (m ²)	Grondkosten (per m ²)	Investeringskosten exclusief grond (per m ²)	Totaal investeringskosten	Per plaats
Verblijf, dagbesteding, recreatie, behandeling	5.226	€ 291	€ 2.090	€ 12.443.106	€ 194.424
Gang naar separeerunit	15	€ 291	€ 2.090	€ 35.715	€ 558
Separeervoorzieningen	99	€ 291	€ 3.199	€ 345.510	€ 5.399
Ondersteunende diensten	886	€ 291	€ 2.090	€ 2.109.566	€ 32.962
Totaal excl. onderwijs	6.226			€ 14.933.897	€ 233.342

Investeringskosten nieuwbouw van een geïntegreerde voorziening van 96 plaatsen met één afzonderingsruimte (zonder sanitair) per groep en twee separeerunits van twee kamers (incl. BTW, prijspeil 2008)					
	Bvo (m ²)	Grondkosten (per m ²)	Investeringskosten exclusief grond (per m ²)	Totaal investeringskosten	Per plaats
Verblijf, dagbesteding, recreatie, behandeling	7.561	€ 291	€ 2.090	€ 18.002.741	€ 187.529
Afzonderingskamers	144	€ 291	€ 2.090	€ 342.864	€ 3.572
Gang naar separeerunit	20	€ 291	€ 2.090	€ 47.620	€ 496
Separievoorzieningen	156	€ 291	€ 3.199	€ 544.440	€ 5.671
Ondersteunende diensten	1.066	€ 291	€ 2.090	€ 2.538.146	€ 26.439
Totaal excl. onderwijs	8.947			€ 21.475.811	€ 223.706

4.9 Kapitaallasten en levenscycluskosten

Het valt buiten de opdracht van het departement om in dit referentiekader een uitspraak te doen over het bepalen van (een normatieve vergoeding voor) de jaarlijkse kapitaallasten van gesloten jeugdzorgvoorzieningen. Hiervoor moet, naast het bepalen van de gemiddelde ruimtebehoefte per plaats en de normatieve investeringskosten per m², onder andere de vraag worden beantwoord welke investeringen nodig zijn over de levensduur van de voorzieningen en wat deze levensduur gemiddeld bedraagt.

Eind 2006 heeft het Bouwcollege advies uitgebracht over een mogelijke normatieve huisvestingscomponent (NHC) voor de reguliere jeugdzorg. Voor de bepaling van deze NHC is uitgegaan van een investeringspatroon van in totaal 165% van de nieuwbouwkosten over een levensduur van 40 jaar. Dit resulteert in een NHC van 7,2% van de nieuwbouwkosten exclusief grondkosten. Een NHC houdt rekening met kostenstijgingen en neemt jaarlijks toe. Daarbij is er nog geen rekening gehouden met een eventuele restwaarde van het vastgoed. Ter illustratie: in het eerste rekenvoorbeeld voor een voorziening van 24 plaatsen (zie 4.8) komt de NHC in het aanvangsjaar uit op circa € 16.000,-- per plaats (exclusief onderwijs).

Voor de berekening van de jaarlijkse kapitaallasten of een eventuele NHC wordt alleen de rente over de grondkosten meegenomen.

Bij een investering in nieuw- of verbouw is het van belang stil te staan bij de zogeheten levenscycluskosten van het gebouw, oftewel het totaal aan kosten dat zich tijdens het ontwerp, de uitvoering en het gebruik van een gebouw voor kan doen. Niet alleen de investeringskosten zijn van belang. De exploitatiegevolgen van investeringsbeslissingen zijn minstens zo belangrijk. Naast de kapitaallasten (de rente en afschrijving van investeringen) is sprake van gebouwgebonden exploitatiekosten zoals energie-, verzekerings-, belasting-, schoonmaak-, beheers- en onderhoudskosten.

Factoren die invloed hebben op de gebouwgebonden exploitatiekosten zijn onder andere de gebouwvorm, de toepassing van duurzame en onderhoudsarme materialen, energiezuinige installaties en het ruimtegebruik. Het spreekt voor zich dat een efficiënter (en daarmee geringer) ruimtegebruik lagere kosten met zich meebrengt in de exploitatiefase. Ook is het logisch dat een gunstige verhouding tussen gevel- en vloeroppervlak leidt tot lagere exploitatiekosten. Beide factoren vragen echter niet om een hogere investering. Sterker nog, beide resulteren in zowel lagere investeringskosten als lagere exploitatiekosten.

Bijlage 1: Samenstelling klankbordgroep

de heer T. Vroon (voorzitter)

College bouw zorginstellingen

de heer S.P.M. van Heumen (secretaris, projectleider)

College bouw zorginstellingen

de leden

de heer P. Booij

Spirit

de heer B. Dolmans

Het Keerpunt / Icarus

mevrouw H. Goedvolk

Stichting JJC

de heer F.F.J. Klomp

Jeugd en Gezin

de heer G. Priem

Jongerenhuis Harreveld

de heer T. Ruikes

Tender Jeugdzorg

de heer H. Somer

Rentray

mevrouw J.A.M.A Venmans

Ottho Gerard Heldring stichting (OGH)

het bureau

de heer H.J.M. van der Aalst

College bouw zorginstellingen

mevrouw P.S. van der Schaaf

College bouw zorginstellingen

Bijlage 2: Overzicht aanbod gesloten jeugdzorg

	Capaciteit	Regio
Voormalige Justitiële Jeugdinrichting/JJI		
Eerste tranche (per 1-1-2008)		
Ottho Gerard Heldring stichting (Zetten)	151	Gelderland
Het Keerpunt (Cadier en Keer)	74	Limburg
Harreveld (Almelo)	72	Overijssel
Het Poortje (Groningen)	144	Groningen
Rentray (Eefde)	119	Gelderland
Tweede tranche (per 1-1-2009)		
De Heuvelrug (Lindenhorst)	54	Utrecht
Den Engh (Ossendrecht, Den Dolder)	192	Noord-Brabant, Utrecht (landelijk)
'Nieuwe' initiatieven		
Horizon	20	Rotterdam, Zuid-Holland (landelijk)
De Koppeling	48	Amsterdam, Noord-Holland (*)
Hoenderloo Groep	50	Landelijk
Hand in hand	26	Zuid-Holland
Paljas plus	58	Brabant, Limburg, Zeeland
Jeugdzorg Extra	26	Haaglanden, Rotterdam, Zuid-Holland (*)
Moeder&Kindhuis	5	Gelderland (landelijk)
Nog te bepalen	118	Randstad (incl. Transferium, 80 plts.)
Totaal	1.157	
(*) Naast de vermelde jeugdzorgcapaciteit is bij deze initiatieven sprake van GGZ-capaciteit binnen hetzelfde gebouw		
Bronnen: Streefbeeld JeugdzorgPlus, programmaministerie Jeugd en Gezin (peildatum 02-2008).		

Landelijke specialisaties:

- Horizon, voor jeugdigen onder de 12 jaar
- Harreveld, Forensische Observatie en Begeleidingsafdeling (Foba) voor jeugdigen met specifieke psychiatrische problemen
- Den Engh, voor jeugdigen met een licht verstandelijke handicap
- Het Moeder&Kindhuis, voor jonge (alleenstaande) moeders

Bijlage 3: Verantwoording onderzoeksmethode

Samenvatting verstrekte informatie door instellingen die gesloten jeugdzorg aanbieden

Inleiding

In het kader van het opstellen van een financieel referentiekader voor de gesloten jeugdzorg zijn in januari 2008 vragenlijsten gestuurd aan 15 instellingen die inmiddels gesloten jeugdzorg aanbieden. Gevraagd werd gegevens te verstrekken over hun huidige huisvesting en over voorgenomen initiatieven om tot verbetering dan wel nieuwbouw van huisvesting te komen. Van de instellingen zijn er acht die tot de zogenaamde "nieuwe initiatieven" behoren, vijf behoren die tot de eerste tranche en twee tot de tweede tranche van justitiële jeugdinrichtingen die naar het programmaministerie Jeugd en Gezin overgaan.

Van de 15 benaderde instellingen hebben er negen gereageerd. Acht van deze negen instellingen zijn in bedrijf en beschikken momenteel over huisvesting; één instelling is in oprichting. In veel gevallen is de huisvesting van het ministerie van Justitie overgenomen, één instelling heeft recent voor een periode van tien jaar interim-huisvesting in gebruik genomen. Twee van de instellingen die niet hebben gereageerd zijn justitiële jeugdinrichtingen die nog vallen onder het regime van het ministerie van Justitie. Deze komen in een tweede tranche (per 1 januari 2009) over naar het programmaministerie Jeugd en Gezin.

Voorts zijn drie instellingen bezocht en zijn bouwplannen van drie instellingen bekeken. Deze instellingen vallen allemaal onder het programmaministerie Jeugd en Gezin.

Capaciteit

De capaciteit van de twee justitiële instellingen beslaat respectievelijk 74 en 151 plaatsen; die van de onder het programmaministerie Jeugd en Gezin vallende voorzieningen ligt tussen de 26 en 144 plaatsen. Voor vier instellingen is de capaciteit minder dan 50 plaatsen, voor vijf instellingen meer dan 74 plaatsen. Het gemiddelde beslaat afgerond 75 plaatsen. Bij twee voorzieningen is sprake van huisvesting van gesloten jeugdzorg samen met plaatsen voor orthopsychiatrie (16 respectievelijk 24 plaatsen). Bij één van deze twee instellingen is tevens sprake van bouw van een jeugdforensische kliniek met 24 plaatsen, waarmee de totale capaciteit op die locatie op 96 plaatsen uitkomt.

Uit het overzicht van aanbod gesloten Jeugdzorg (bron: Streefbeeld Jeugdzorg+) zijn er initiatieven die uit de justitiële jeugdinrichtingen voortkomen (overheveling, 1e tranche) en zogenaamde nieuwe initiatieven. In vergelijking zijn de capaciteiten van de justitiële voorzieningen groter dan die van de nieuwe initiatieven. Als het specifieke initiatief voor oprichting van een Moeder&Kind huis buiten beschouwing wordt gelaten ligt de capaciteit voor de nieuwe initiatieven tussen de 20 en 58 plaatsen en komt het gemiddelde uit op 38 plaatsen.

De capaciteit voor de justitiële initiatieven ligt tussen de 50 en 155 plaatsen en het gemiddelde komt op 108 plaatsen uit.

Opzet Huisvesting

Er zijn op hoofdlijnen twee varianten voor de structuur van de huisvesting.

Bij zeven instellingen zijn de functies voor de gesloten jeugdzorg in gebouwencomplexen ondergebracht bestaande uit afzonderlijke gebouwen voor enerzijds de functie verblijf en anderzijds recreatie, behandeling en ondersteuning.

Bij twee instellingen is de opzet zodanig dat sprake is van huisvesting van alle functies in één gebouw, waarbij wel een bouwdeel met verblijfs- en een bouwdeel met overige functies is aan te merken.

Bij gebouwen voor verblijf in de gesloten groepen en de integraal vormgegeven gebouwen is een gesluisde toegang aanwezig. Bij één van de integrale gebouwen staat rondom het hele gebouw een hekwerk van 5 m. Het hekwerk wordt vanwege de open ligging en goede bereikbaarheid van het gebouw, uit oogpunt van veiligheid gewaardeerd en uit oogpunt van beleving minder gewaardeerd.

Bij het plan waarvoor de bouwprocedures nagenoeg zijn afgerond wordt op vergelijkbare wijze een scheiding met het openbare gebied gerealiseerd. Ook hier is de scheiding 5 m hoog maar wordt deze gevormd door in de scheiding geplaatste gebouwen en door een muur.

De terreinen van de meeste andere instellingen zijn, met uitzondering van (beperkte) afgeschermd gebied, buitengebieden bij de gesloten afdelingen, vrij toegankelijk. Wie niet op het terrein thuishoort wordt veelal snel gesignaleerd en aangesproken door cliënten en personeel. Het betreft dan over het algemeen een afzijdige ligging van het terrein.

Leefgroepen

Bij bijna alle instellingen worden de cliënten in leefgroepen gehuisvest met een omvang van 8 à 10 plaatsen. Vaak betreft het naar sekse gescheiden groepen. Daarnaast is soms ook sprake van naar ontwikkelingsfase gescheiden groepen. Bij één instelling komt één leefgroep met 5 plaatsen, bij een ander één met 6 en bij weer een ander één met 12 plaatsen voor. Het meest voorkomend is een groep met 8 plaatsen.

Bij enkele instellingen worden de cliënten in leefgroepen met een bepaalde zorgzwaarte ondergebracht. De cliënt verhuist bij een afnemende zorgzwaarte van een "zware" naar een "lichtere" groep, wat in de regel neerkomt in plaatsing vanuit een gesloten naar een besloten of open groep. Soms is de huisvesting van de open groep in een stadswijk of dorpskern gesitueerd. Een instelling met in totaal 120 plaatsen heeft bijvoorbeeld 85 plaatsen gesloten/besloten/open op één terrein en 35 plaatsen in buitengroepen in de stad gehuisvest.

De andere instellingen plaatsen cliënten in groepen met een gemengde zorgzwaarte. In deze situaties kunnen cliënten privileges verdienen wat neerkomt op een hogere graad van bewegingsvrijheid. De hele behandelingsperiode verblijven ze binnen één leefgroep.

Binnen een leefgroep beschikt iedere cliënt over een eigen kamer van gemiddeld 10 m². Het sanitair is soms individueel, maar in de meeste gevallen centraal gesitueerd.

Verder behoren een huiskamer, een (open) keuken en één of meerdere multifunctionele ruimten tot de leefgroep.

In veel voorzieningen is een separeer- of afzonderingskamer binnen dan wel buiten het areaal van een groep aanwezig. Soms zijn de ruimten van een groep op twee bouwlagen gelegen, maar meestal op één bouwlaag (overzicht, veiligheid).

Bij alle instellingen is oog voor een deugdelijk niveau voor de materialisatie en detaillering.

Onderwijs

Bij voorzieningen voor gesloten jeugdzorg zijn ruimten voor bijzonder onderwijs aanwezig dan wel op korte afstand daarvan gelegen. Onderwijsruimten worden door de gemeente gefinancierd. Cliënten binnen een open setting maken soms van reguliere onderwijsvoorzieningen gebruik. Voor gesloten plaatsen zijn soms onderwijsruimten binnen het verblijfsareaal aanwezig. Naast groepslokalen behoren in de regel ook vaklokalen tot de onderwijsruimten. Laatstgenoemde ruimten worden ook vaak benut in het kader van recreatie en/of behandeling. Zo goed als alle voorzieningen beschikken over een sportzaal(tje) of fitnessruimte. Vaak is voor deze ruimten ook sprake van dubbelgebruik (onderwijs en recreatie).

Bouwplannen

Van de negen instellingen hebben er drie (waaronder één van de twee justitiële instellingen) concrete plannen voor nieuwbouw. De zes andere instellingen hebben recent (in de periode van 2004 tot 2007) nieuwe of aangepaste huisvesting in gebruik genomen. Bij de voornoemde drie instellingen hebben de voorgenomen bouwplannen betrekking op bouw voor uitbreiding van capaciteit. Het betreft in twee gevallen nieuwbouw en in één geval aanpassing van te huren gebouwen. Twee van de drie plannen verkeren in de initiatieffase (opstellen van een programma van eisen). Voor het andere plan is de bouwprocedure zo goed als afgerond en is een budgettair kader vastgesteld.

Voor de bouw van de recent in gebruik genomen voorzieningen is het programma van eisen zoals dat door het ministerie van Justitie voor een normaal beveiligde JJI is opgesteld, mede leidend geweest.

Getalsmatige Informatie

De recent in gebruik genomen huisvesting betreft nieuwbouw of aangepaste gebouwen voor één of een beperkt aantal functies. Het betreft in geen van de gevallen algemene nieuwbouw maar nieuwbouw voor deelfuncties. Daardoor zijn nauwelijks vergelijkbare gegevens qua oppervlakte en investeringskosten voorhanden.

Opvallend is dat het aantal fte's dat binnen een voorziening werkzaam is voor bijna alle instellingen aansluit bij het gemiddelde van circa 1,8 per cliënt. Hierin is weinig spreiding geconstateerd. Het minimum besloeg 1,2 en het maximum 2,2 fte's.

Bij één instelling werden van de totale formatie van 118 fte's, er 12 ingezet voor beveiliging en bestaat het plan dit uit te breiden naar 19 fte's.

De oppervlakte per plaats voor de functie verblijf is gemiddeld 54 m², met een relatief geringe spreiding.

Hierbij kan wel worden afgevraagd of binnen de oppervlakte voor verblijf bij sommige instellingen ook niet ruimten voor behandeling of ondersteuning zijn opgenomen.

Globaal kan het volgende uit de aangeleverde informatie worden afgeleid.

	MIN.	MAX.	GEM.
aantal plaatsen	26	151	75
aantal fte's per plaats	1,21	2,20	1,77
bruto vloeroppervlakte (BVO)	5.317	12.006	7.824
BVO / plaats	83	133	100
BVO verblijf / plaats	43	65	54
BVO recreatie en dagbesteding / plaats	7	30	18
BVO behandeling en activerende begeleiding, vorming / plaats	20	33	25
BVO ondersteunende diensten / plaats	3	17	9
BVO school / plaats	12	18	15
jaarhuur / plaats	€ 11.000	€ 11.873	€ 11.436
jaarhuur / m ² BVO	€ 103	€ 123	€ 113
investeringskosten / m ² BVO	€ 1.091	€ 3.573	€ 2.332
investeringskosten / plaats	€ 116.000	€ 473.438	€ 294.719

Nogmaals wordt benadrukt dat voorgaande gegevens een zeer globaal karakter hebben daar ze van nauwelijks met elkaar vergelijkbare informatie zijn afgeleid.

Veiligheidsvoorzieningen

In alle voorzieningen zijn veiligheidsmaatregelen genomen om de in- en uitgaande personen- en goederenstromen te kunnen beheersen, om calamiteiten te kunnen voorkomen en om snel in te kunnen grijpen bij calamiteiten. Bij bijna alle voorzieningen zijn de volgende maatregelen aanwezig:

- een personeelzoekinstallatie (PZI) c.q. personeelsbeveiligingsinstallatie (body-guards);
- (beperkt) cameratoezicht in gangen al dan niet in combinatie met een deursignalering;
- totaaldetectie voor brand;
- gesluisde entree en gesloten buitendeuren (toegangscontrole systeem), beveiligde portiersloge, sleutel- of smartcard systeem;
- personeelsoeroepinstallatie (cliëntenkamers);
- slagvast glas in buitenschil en veiligheidsglas binnen.

Ook zijn er verschillen tussen instellingen waarbij kan worden geconstateerd dat er geen significante verschillen tussen de twee JJI's die jeugdzorg aanbieden en de overige instellingen zijn. De verschillen betreffen o.a.:

- het realiseren van afzonderingskamers op de leefgroepen of separeervoorzieningen daarbuiten;
- het hebben van X-ray apparatuur;
- het niet toepassen van systeemplafonds;
- het toepassen van alleen gesloten ramen in combinatie met mechanische ventilatie;
- het toepassen van slagvaste armaturen;
- water- en elektra per cliëntenkamer afsluitbaar;
- vloerverwarming voor de cliëntenkamers;
- uitbraakalarm op ramen en deuren;
- lichtmasten met bewegingsdetectie op het terrein;
- de plaats, omvang en hoogte van hekwerken;
- personele en/of organisatorische maatregelen (bijvoorbeeld regeling 24-uurstoezicht, aantal aanwezige BHV-ers, omvang van inzet en taken voor bewakingspersoneel).

Eigendomssituatie

Vrijwel alle voorzieningen zijn eigendom van de instelling. De instelling die van interim-huisvesting gebruik maakt huurt deze van een zorginstelling.

Herbestemming

Voor de bestaande voorzieningen is bij de bouw geen rekening gehouden met de mogelijke herbestemming van de gebouwen voor een andere functie.

In de regel verwachten de instellingen wel de gebouwen in te kunnen zetten voor bijvoorbeeld de AWBZ (gesloten capaciteit kinder- en jeugdpsychiatrie, licht verstandelijk gehandicapten), voor residentiële jeugdzorg of voor beperkt gesloten plaatsen voor Justitie, omdat hiervoor naar hun mening soortgelijke huisvesting wordt gerealiseerd.

Bijlage 4: Geraadpleegde bronnen

Boendermaker, L., e.a. Crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen. NIZW-jeugd, Utrecht (2004).

Boendermaker, L. (red.). De juiste hulp. Uitgangspunten voor het zorgaanbod voor jongeren met ernstige gedragsstoornissen. NIZW-jeugd, Utrecht (2005).

Boon, A., Haijer, Z., Orthopsychiatrie. Een behandeling voor lastige jonge psychiatrische patiënten. Maandblad Geestelijke volksgezondheid, nr. 63, p. 41-49 (2008).

College bouw ziekenhuisvoorzieningen. Bouwmaatstaven voor nieuwbouw Separeer- en afzonderingsvoorzieningen. Utrecht (2003).

College bouw ziekenhuisvoorzieningen. Veiligheidsvoorzieningen in de GGZ. Bureaunotitie. Utrecht (2003).

College bouw ziekenhuisvoorzieningen. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren met probleemgedrag. Signaleringsrapport. Utrecht (2004).

College bouw zorginstellingen. Prestatie-eisen voor AWBZ-voorzieningen. Rap.nr. 0.122. Utrecht (2007).

College bouw zorginstellingen. Bouwkostennota 2007. Rap.nr. 609. Utrecht (2007).

Dienst Justitiële Inrichtingen, Ministerie van Justitie. Programma van Eisen voor een normaal beveiligde Justitiële Jeugdinstelling (november 2003).

Goderie, M., e.a. Samenplaatsing van jongeren in justitiële inrichtingen. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht (2004).

Inspectie jeugdzorg. Veilige behandeling in gesloten jeugdzorg: Streven naar waarborgen. Utrecht (2008).

Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ). Veiligheid in justitiële jeugdinstellingen: opdracht met risico's. Utrecht (2007).

Nijman, H., à Campo, J., Merkelbach, H., Allertz, W., Ravelli, D., (2001). Determinanten, meting en preventie van agressie in intramurale psychiatrische instellingen. In: Jaarboek voor psychiatrie en psychotherapie 2001-2002. Bohn Stafleu Van Lochem (Houten/Diegem).

Programmaministerie Jeugd en Gezin. Diverse factsheets gesloten jeugdzorg.

Streefbeeld JeugdzorgPlus. Méér dan gesloten Jeugdzorg. Een gezamenlijke productie van alle Nederlandse instellingen voor gesloten jeugdzorg. Coördinatiecentrum JeugdzorgPlus, Zutphen (2008).

Tweede Kamer, 2006-2007. Wijzing van de Wet op de jeugdzorg. Inclusief Memorie van toelichting.

Tweede Kamer, 2006-2007, 29 815 nr. 96. Onderzoek Inspectie jeugdzorg bij gesloten jeugdzorgaanbieders. Kenmerk JZ/GJ-2834004, 4 april 2008.

Websites

www.inspectiejeugdzorg.nl

www.jeugdengезin.nl

www.jeugdzorg.nl

www.jeugdzorgplus.nl

www.scholenbouw.nl

Bijlage 5: Verantwoording praktijkvoorbeelden en beeldmateriaal

Afbeelding <i>nummer:</i>	Titel <i>locatie, project, instelling, architectenbureau</i>
1	Den Haag – Renovatie pand Dorestad De Jutters Jeugdformaat Combinatie, Den Haag EGM architecten, Rotterdam
2, 3, 7, 13	Eefde – JeugdzorgPlus locatie Rentray, Eefde Foto's Bouwcollege
4, 9, 14	Deurne – locatie Vreekwijk, aan- en verbouw groepswoningen Paljas Plus Bijzonder Jeugdwerk Brabant, Deurne Buro van Asseldonk, Griendtsveen, i.s.m. De Loods Architecten- en Adviesbureau bv, Aarle-Rixtel
5, 8, 10	Amsterdam Zuidoost – De Koppeling (voorheen 't Nieuwe Lloyd) Spirit, Amsterdam Zuidoost en De Bascule, Duivendrecht Archivolt architecten bv, Diemen
6	Prijsvraag GGZ (2004), Bouwcollege Motto 'Smart Rooms' De Jong Gortemaker Algra architecten en ingenieurs, Gouda
11, 12	Nieuw Wehl – Stichting Fatima Foto's Bouwcollege

Bijlage 6: Aanbiedingsbrief aan de Minister voor Jeugd en Gezin

Aan de Minister voor Jeugd en Gezin

de heer mr. A. Rouvoet

Postbus 16166

2500 BD DEN HAAG

Datum 19 mei 2008

Kenmerk Hem

Uw brief van 21 december 2007

Afdeling R&D

Uw kenmerk DJB/JZ-2811116

Betreft Referentiekader huisvesting gesloten jeugdzorg

Geachte heer Rouvoet,

Hierbij ontvangt u in vervolg op uw met brief d.d. 21 december 2007 gecorrigeerde adviesaanvraag het Ruimtelijk en financieel referentiekader huisvesting voor gesloten jeugdzorg. Het referentiekader is op 19 mei 2008 door het College bouw zorginstellingen (Bouwcollege) vastgesteld. Voorafgaand aan de vaststelling heeft tweemaal overleg plaatsgevonden met een klankbordgroep waaraan deskundigen uit de sector deelnamen.

Om te komen tot een financieel kader zijn allereerst de zorginhoudelijke achtergronden, bouwkundig-functionele uitgangspunten en veiligheidsaspecten van gesloten jeugdzorgvoorzieningen omschreven. De beschreven aspecten zijn niet te beschouwen als (kwaliteits)eisen of normen waaraan voorzieningen moeten voldoen. De uitgangspunten zijn primair geformuleerd om het kader voor de bouw- en investeringskosten te kunnen bepalen, vanwege hun directe dan wel indirecte invloed hierop. Dit neemt niet weg dat de hier beschreven aspecten voor instellingen een belangrijk referentiekader of inspiratiebron kunnen zijn bij de ontwikkeling van bouwprojecten.

Vervolgens is de ruimtebehoefte oftewel de benodigde gemiddelde bruto vloeroppervlakte (bvo) voor gesloten jeugdzorgvoorzieningen bepaald, exclusief onderwijsfaciliteiten. De oppervlakte die onder de verantwoordelijkheid van het programmaministerie Jeugd en Gezin valt komt op gemiddeld 97 m² per plaats uit. Afzonderings- en separeervoorzieningen zijn hierbij buiten beschouwing gelaten (PM-post). Indien de behoefte aan deze voorzieningen aanwezig is, wordt de oppervlakte daarvan als additioneel op de genoemde oppervlakte per plaats beschouwd. De totale ruimtebehoefte voor gesloten jeugdzorg is voor drie capaciteiten bepaald waarbij rekening is gehouden met een schaalgrootte-effect.

Tabel: Ruimtebehoefte voor een voorziening voor de gesloten jeugdzorg (excl. onderwijs)						
Verzamelstaat	Nuttige oppervlakte			Bruto oppervlakte		
	Capaciteit Voorziening			Capaciteit Voorziening		
	24	64	96	24	64	96
Oppervlakte Jeugdzorg						
verblijf	867	2.298	3.432	1.387	3.677	5.491
dagbesteding en recreatie	148	262	344	266	472	619
behandeling (excl. separeer en afzondering)	255	599	806	458	1.077	1.451
separeer- en afzonderingskamers	PM	PM	PM	PM	PM	PM
ondersteunende diensten	240	492	592	432	886	1.066
Totaal oppervlakte Jeugdzorg	1.510	3.651	5.174	2.543	6.112	8.627
Oppervlakte per plaats	63	57	54	106	96	90
b/n factor gemiddeld	1,68	1,67	1,67			

Tot slot is een richtlijn voor bouw- en investeringskosten van gesloten jeugdzorgvoorzieningen bepaald. Hierbij is aangehaakt bij kostennormen zoals deze voor vergelijkbare doelgroepen binnen de AWBZ worden gehanteerd. Als basis is uitgegaan van de kostennormen en toeslagen die voor gesloten voorzieningen voor orthopsychiatrie worden gehanteerd. Daar waar sprake is van duidelijke verschillen in het afwerkings- en beveiligingsniveau is afhankelijk van de kostenconsequenties deze 'zware' kostennorm opgeplust. Om het benodigde afwerkings-, beveiligings- en bouwkostenniveau voor gesloten jeugdzorg te kunnen bepalen zijn diverse relevante bouwplannen met elkaar vergeleken en is de reeds bestaande huisvesting voor gesloten jeugdzorg geanalyseerd. Tevens is een vergelijking gemaakt met beveiligde, forensische AWBZ-voorzieningen en met normaal beveiligde justitiële jeugdinrichtingen, waarbij vanwege het strafrechtelijk kader sprake is van een hoger beveiligings- en bouwkostenniveau dan voor gesloten jeugdzorg wenselijk wordt geacht.

De in het referentiekader genoemde richtlijnen voor bouw- en investeringskosten zijn reeds afgestemd op de kostennormen en richtlijnen zoals deze in de Bouwkostennota 2008 zijn opgenomen. De Bouwkostennota 2008 is op 19 mei 2008 door het Bouwcollege vastgesteld. De kostennormen behoeven nog goedkeuring van de Minister van VWS.

Samenvattend ziet het kader voor de bouw- en investeringskosten per m² bvo er als volgt uit.

KOSTEN PER M² GEBOUW (inclusief 19% BTW) per 1 januari 2008			
(exclusief grondkosten en inventariskosten)			
Uitgangspunten voor de berekeningen:		Verblijf, recreatie, dagbesteding behandeling	Ondersteunende diensten (indien niet geïntegreerd)
oppervlakte per plaats (bruto)	[m ²]	*	*
gemiddelde verdiepingshoogte	[m ¹]	3,30	3,30
bouwtijd	[mnd]	12	12
bijkomende kosten		2,5%	2,5%
directiekosten		14,0%	14,0%
rentekosten		5,5%	5,5%
programma- & bestekwijzigingen		2,0%	2,0%
loon- & prijsstijgingen		2,5%	2,5%
startkosten		1,5%	1,5%
Kosten per m ² bruto vloeroppervlak:			
0.0. GRONDKOSTEN		p.m.	p.m.
1.0. BOUWKOSTEN		1.680	1.359
2.0. BIJKOMENDE KOSTEN		42	34
3.0. INVENTARIS		n.v.t.	n.v.t.
4.0. DIRECTIEKOSTEN		235	190
5.0. RENTE tijdens de BOUW		54	44
6.1. programma- & bestekwijzigingen		39	32
6.2. loon- & prijsstijgingen		15	12
7.0. STARTKOSTEN		25	20
TOTALE INVESTERINGSKOSTEN		2.090	1.691
N.B. Gelet op de grote verschillen in grondkosten is deze post in bovenstaande tabel p.m. gesteld.			

TOESLAGEN PER M² GEBOUW (inclusief 19% BTW) per 1 januari 2008		
Extra voorzieningen	bouwkosten	investeringskosten
- inrichting nieuw instellingsterrein (excl. gebouwgebonden terreinvoorzieningen)	123	153
- separeervoorziening	2.571	3.199
- centrale keuken	2.911	3.622

Voor grondkosten kan voor de gesloten jeugdzorg worden uitgegaan van € 291,-- per m² bvo gebouw, prijspeil januari 2008. Op grond wordt, anders dan op gebouwen, niet afgeschreven. Voor de berekening van kapitaallasten wordt alleen de rente over de grondkosten meegenomen.

Het valt buiten uw opdracht om in dit referentiekader een uitspraak te doen over het bepalen van (een normatieve vergoeding voor) de jaarlijkse kapitaallasten van gesloten jeugdzorgvoorzieningen. Hiervoor moet, naast het bepalen van de gemiddelde ruimtebehoefte per plaats en de normatieve investeringskosten per m², onder andere de vraag worden beantwoord welke investeringen nodig zijn over de levensduur van de voorzieningen en wat deze levensduur gemiddeld bedraagt.

Bij een investering in nieuw- of verbouw is het overigens ook van belang stil te staan bij de zogeheten levenscycluskosten van het gebouw, oftewel het totaal aan kosten dat zich tijdens het ontwerp, de uitvoering en het gebruik van een gebouw voor kan doen. Niet alleen de investeringskosten zijn van belang. De exploitatiegevolgen van investeringsbeslissingen zijn minstens zo belangrijk. Naast de kapitaallasten (de rente en afschrijving van investeringen) is sprake van gebouwgebonden exploitatiekosten zoals energie-, verzekerings-, belasting-, schoonmaak-, beheers- en onderhoudskosten.

Zoals in het Werkprogramma 2008 aangekondigd zal het Bouwcollege ook voor de (gesloten) jeugdzorg zogeheten good practice verzamelen en publiceren. In de nog te publiceren versie van dit referentiekader zullen met behulp van foto's en afbeeldingen nog een aantal praktijkvoorbeelden worden toegelicht, overigens ook van buiten de gesloten jeugdzorg. Naast een financieel kader kan het referentiekader hiermee voor instellingen een inspiratiebron zijn bij de ontwikkeling van bouwprojecten voor gesloten jeugdzorg.

Hoogachtend,

het College bouw zorginstellingen,

mr. T. Vroon

**College bouw
zorginstellingen**

Postbus 3056
3502 GB Utrecht
T (030) 298 31 00
F (030) 298 32 99
E cbz@bouwcollege.nl
I www.bouwcollege.nl

Bezoekadres
Churchillaan 11
3527 GV Utrecht